

FAYTONA BİNME, ATLAR ÖLÜYOR: ADALAR FAYTON PROTESTOSU HAREKETİ*

DON'T USE CARRIAGES, HORSES ARE DYING: PRINCES' ISLANDS HORSE-DRAWN CARRIAGES PROTEST MOVEMENT

İpek BÖKE¹

Burak KESGİN²

¹ Dokt. Öğr., Beykent Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, ipekboke091@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, burakkesgin@beykent.edu.tr

Geliş Tarihi / Date Applied
16.01.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted
02.03.2024

ÖZET

19. yüzyıldan beri Adalar'da yolcu taşımacılığını sağlayan, Adalar'daki yaşamın ayrılmaz bir parçası, buranın sembolü ve kültürel mirası olarak kabul edilen faytonların faaliyeti 2020 yılında son bulmuştur. Bu kararın alınmasına aşırı-turizm baskısına bağlı olarak atların refahını maddi çıkar hırsıyla hiçe sayan faytonculuk sektörünün düzenlenip, kontrol altına alınamamış olması, atların bitmek bilmeyen istismarı neden olmuştur. Atların durumunu on yılı aşkın süredir takip eden, yaşananlara karşı çıkarak konuyu kamuoyunun ve karar alıcıların gündemine taşıyan hayvan hakları hareketi kararın alınmasında öncü bir rol oynamıştır. Farklı hayvan hareketi gruplarından oluşan fayton protestosu hareketi 2019 yerel seçimleri süreci ve sonrasında oluşan siyasi bağlamdan yararlanarak karar alıcıları ikna etmeyi ve farklı çıkar gruplarıyla rekabet içinde olduğu çekişmeli siyasetin kazanımı olmayı başarmıştır. Bu vaka çalışması söz konusu protesto hareketini başlangıcından sonlanmasına ayrıntılı biçimde incelemekte, hareketin başarıya ulaşmasını sağlayan süreci ortaya koymaya çalışmaktadır. Bulgular protesto hareketinin etkinliğini uzun zaman kararlı biçimde sürdürebilmesi, yürütülen başarılı kampanya ve 2019 yılında ortaya çıkan siyasi bağlamın açtığı fırsat penceresini kullanma becerisi göstererek hedefine ulaşmış olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan bu başarının hareket içindeki fikir ayrılıklarına, hizipleşmelere rağmen sağlandığı, hareketin hedefine ulaşması ardından atların durumu hakkında hareket içinde başka tartışmalar, fikir ayrılıkları ortaya çıktığı ve hareketin bir sorgulama sürecine girdiği görülmektedir. Verilerinin önemli kısmı 2022 yılında hayvan hakları aktivistleri ve adalılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bu çalışmanın, Türkiye'de hayvan hakları hareketinin yapısını, dinamiklerini anlamaya ve başta Büyükkada olmak üzere Adalar'da aşırı turizm baskısının yol açtıklarına ilişkin atlar üzerinden mekâna ilişkin bir öykü de sunduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fayton, Adalar, Protesto, Toplumsal Hareketler, Hayvan Hakları Hareketi.

ABSTRACT

The activity of horse-drawn carriages, which have provided passenger transportation on the Princes' Islands since the 19th century, are considered an integral part of life, a symbol and cultural heritage of this place, ended in 2020. This decision was made due to the inability to regulate and control the horse carriage industry, which disregards the welfare of horses for financial gain due to overtourism pressure and the endless abuse of horses. The animal rights movement, which had been monitoring the situation of horses and opposing the practices of the horse carriage sector for more than ten years, brought the issue to the attention of the public and onto the agenda of decision-makers, and played a leading role in instigating policy change. The carriage protest movement, which is composed of different animal movement groups, took advantage of the political context that emerged during and after the 2019 local elections to convince decision-makers and become the winner of the contentious politics in which it competed with different interest groups. This case study examines the protest movement in detail from the beginning to the end and tries to uncover the process that led to the success of the movement. The findings suggest that the protest movement has achieved its goal by being able to maintain its effectiveness decisively for a long period of time, to carry out a successful campaign and to use the window of opportunity opened by the political context that emerged in 2019. On the other hand, it is seen that this success has been achieved despite the differences of opinion and factions within the movement, and that after the movement has reached its goal, other discussions and differences of opinion have emerged within the movement about the situation of horses and it has entered a process of questioning. This study, a significant part of the data of which was obtained from interviews with animal rights activists and the island people in 2022, is intended to offer a spatial history through horses to understand the structure and dynamics of the animal rights movement in Turkey and the effects of overtourism pressure on the Princes' Islands, especially Büyükkada.

Keywords: Horse-Drawn Carriages, Princes' Islands, Protest, Social Movements, Animal Rights Movement.

* Bu makale İpek Böke'nin Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Burak Kesgin danışmanlığında hazırlığı süren "Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden Günümüze Büyükkada'da Değişim ve Dönüşüm" isimli doktora tez çalışmasının verilerinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

İstanbul Adaları'nın sembollerinden biri olan faytonlar, atların sömürü nesnesi haline getirildiği ve yaşamlarının umursanmadığı gerekçesiyle hayvan hakları savunucuları öncülüğünde oluşan bir protesto hareketinin hedefi haline gelmiştir. Hayvan hakları hareketi konuyu 2010'lardan itibaren kamuoyuna taşıyarak kampanyalara başlamış, 2014 yılıyla birlikte faytonların tamamen kaldırılması talebiyle çeşitli eylem araçları kullanarak yıllar süren bir mücadeleye girişmiştir. Faytonların tamamen kaldırılması talebiyle sürdürülen kampanyalar zaman içerisinde destekçi ve protesto gösterilerine katılan eylemci sayısını arttırmayı başarmıştır. Fayton protestosu hareketi ağlarını geliştirmeye ve medyada daha fazla yer bulmaya başlasa da 2019 Aralık ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) önünde İstanbul Vegan İnsiyatifi öncülüğünde gerçekleştirilen "Yaşam Nöbeti" eylemi hareketin dönüm noktalarından biri olmuştur. Faytonların kaldırılması süreci bu eylemle birlikte hız kazanmış, 2020 yılı Ocak ayına gelindiğinde yetkililer Adalar'da fayton kullanımının son bulacağını resmi olarak ilan etmişlerdir.

Bu makalede söz konusu protesto hareketi bir vaka analizi yöntemiyle ele alınmış, konu toplumsal hareket kuramları merceğinden ve onunla bağlantılı olarak hayvan hakları literatürü üzerinden incelenmiştir. Araştırma nitel desende yol olarak kartopu örneklem yoluyla belirlenen kişilerle yapılan görüşme verileri olmak üzere geleneksel, sosyal medya ve belge taramalarından yararlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler hazırlığı süren doktora tezi çalışması kapsamında 2022 yılında yapılan saha çalışmasına dayanmaktadır. Bu makalede faytonların neden ve ne zaman hayvan hakları hareketinin hedefi haline geldiği, bu hareketin farklı unsurlarını bir araya getiren protestoların ne zaman başladığı, nasıl geliştiği, kurulan ittifaklar, kullanılan eylem repertuarları, hareketin başarıya ulaşma süreci bir vaka olarak analiz edilmiştir. Bulgular, hayvan hakları savunucularının uzun erimli biçimde kampanya sürdürmek konusunda başarılı olduklarını ve bu çabanın önemini gösterdiği gibi faytonların kullanımının sona ermesinde siyasi fırsat pencerelerinin de kritik rolünü ortaya koymuştur. Araştırmaya rehberlik eden siyasi fırsat yaklaşımının yanı sıra anlamı ve kültürü, hareketlerin içine ilişkin mikro süreçleri dikkate alan kuramsal yaklaşımlardan da yararlanan çalışmada daha derinlikli bir toplumsal hareket analizi yapılmaya çalışılmıştır. Hayvan hakları hareketinin uzun soluklu ve etkili kampanyası, açılan siyasi fırsat pencerelerini görerek etkili biçimde harekete geçmesi hareketi hedefine ulaştırabilmiştir. Bu durum toplumsal hareketler için siyasi fırsatların önemini gösterdiği gibi toplumsal hareketlerde ittifakların, uzun erimli, kararlı kampanya yürütmenin ve fırsat pencerelerine yönelik doğru eylem repertuarları kullanmanın önemini de ortaya koymaktadır. Öte yandan faytonların yasaklanması hedefine odaklanılarak yasaklama sonrasında Adalar'daki atlara ne olacağı konusunun fazlaca düşünülmemiş olması, yasaklama sonrasında ortaya çıkan belirsiz ortam hareket içindeki bölünmeleri, fikir ayrılıklarını da beraberinde getirerek hareketin iç dinamiklerindeki değişimin hareketlere etki gücünü göstermiştir. Fayton protestosu hareketi Türkiye'de hayvan hakları hareketinin aktörlerini tanımak, onların karar süreçlerini etkilemek üzere geliştirdikleri yöntemleri, stratejilerini anlamak ve hareket içi dinamikleri görmek adına da giriş niteliğinde bir bakış sunmaktadır. Bu açıdan da makalenin Türkiye'de hayvan hakları hareketinin farklı unsurlarını bir araya getiren fayton protestosunu inceleyerek ilgili literatüre de katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

David A. Snow (2022)'a göre durum çalışması, farklı veri kaynaklarının ve veri toplama prosedürlerini nirengi noktası olarak alan ve kendi başlarına ilginç olan sosyal olguların zengin,

ayrıntılı, bağlamsallaştırılmış anlatımlarını oluşturmayı amaçlayan bir araştırma stratejisidir. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak durum vaka analizi kullanılmış ve fayton protestoları çoklu veri toplama yoluyla derinlemesine analiz edilmiştir. Durum çalışmalarında etkili veri toplayabilmek için çoklu veri kaynakları kullanmanın çalışmanın geçerliği ve güvenilirliğini yükselteceği (Subaşı ve Okumuş, 2017) fikrinden hareketle araştırmada veriler farklı kaynaklardan elde edilmiştir. Pascal Vennesson (2008) örnek durum araştırmasında vaka seçimi, karşılaştırma, vaka içi analiz ve ampirik araştırmanın tümünün teorik çerçevelere bağlı olduğunu ifade eder. Bu çerçevelerin ampirik çalışmalarda olduğu gibi, araştırmacıya yaklaşımında da rehberlik etmesi beklenir. Bu bağlamda araştırmada toplumsal hareketlerde siyasal fırsatlar yaklaşımı ve kültürel yaklaşımdan yararlanılmıştır. Yapısal koşulların, siyasi fırsat pencerelerinin önemine vurgu yapan ancak bilişsel boyutları da ihmal etmeyen siyasi olanaklar yaklaşımı kültürel yaklaşımla bu açıdan uyumluluk taşımaktadır. Kültürel yaklaşımın önemli temsilcilerinden James M. Jasper (2017:102)'a göre toplumsal hareket analizinde kültürel yaklaşımı benimseyen akademisyenler bir hareketin katılımcılarının kavrayış ve hislerini ortaya koymaya çalışırken hareket destekçilerinin "kendi yazı ve konuşmalarına bakar ve genellikle retorik teknikleri veya hikâyeleri derinlemesine incelerler". Benimsenen kuramsal çerçeveye uygun olarak nedenlerinden sonuçlarına uzanan süreciyle fayton protestosunu inceleyen bu araştırma, bireylerin deneyimlerine ilişkin sözlü, yazılı kayıtları inceleyerek sürecin bireylerde oluşturduğu anlama ulaşmayı hedeflemiş (Kümbetoğlu, 2019: 24; Neuman, 2016: 140; Punch, 2016: 165-166) aynı zamanda yapısal koşulları da tam olarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Adalar'ın en büyüğü Büyükkada, maruz kaldığı turizm baskısı ve fayton sayısının da kullanımının da en yoğun ada olması sebebiyle araştırmada odak noktası olarak belirlenmiştir. Araştırmanın saha çalışmasında kartopu örneklem biçimi seçilmiş, konunun detaylarını, ayrıntıları kavramayı ve bütüncül bir anlamayı olanaklı kılan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır (Kümbetoğlu, 2019: 71-100). Çalışmada sahada tutulan gözlem notları, ilgili literatür yanında gazete, televizyon gibi geleneksel medya ya da facebook, instagram gibi sosyal medya taraması, arşiv, rapor, istatistik, belgesel, broşür gibi dokümanların incelenmesi gibi ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır (Kümbetoğlu, 2019: 150). Araştırmada takip edilen yöntem çerçevesinde aktivistlerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla Donatella Della Porta (2014)'nın ifade ettiği üzere toplumsal hareket çalışmalarında bu yöntemin vadettiği "hareketlerin iç dinamiklerini, stratejilerini ve stratejik tercihlerini" anlayabilmek amacına anlamlı düzeyde ulaşılmıştır. Porta'ya göre toplumsal hareketler alanındaki derinlemesine görüşmeler, yazılı kaynakların sınırlı olması ve alternatif siyasi katılım biçimlerinin mikro dinamikleri üzerine sorular sorulabilmesi açısından çok önemlidir.

Saha çalışmasını 2022 yılının Yaz ve Sonbahar aylarında gerçekleştiren bu çalışmanın verileri hayvan hakları savunucusu ve aktivistten oluşan 18 aktörle yapılan mülakatlardan elde edilmiştir. Görüşmelerde açık uçlu soruların sorulmasıyla aktörlerin Ada faytonlarının neden ve ne zaman hayvan hakları hareketinin hedefi haline geldiği, protestoların ne zaman başladığı, nasıl geliştiği, katılımcıları ve kullanılan eylem repertuarlarının ne olduğu, protesto hareketinin ne zaman ve nasıl sonlandığı ve sonucun nasıl değerlendirildiğine ilişkin bilgi, duygu ve düşünce dünyasında yer bulanları ayrıntılı olarak keşfetmek, anlamak hedeflenmiştir. Saha çalışmasında görüşülen 18 aktör, 12 kadın ve 6 erkek, 28 ile 60 yaş aralığında, 1 lise, 4 yüksek lisans, 13 üniversite eğitime ve çeşitli mesleklere sahiptir. Süresi değişkenlik gösterse de ortalama 1.5 saat süren görüşmeler, mail ya da sosyal medya yoluyla kurulan bağlantı, ulaşılan kişisel telefon numaraları üzerinden konuşma ya da WhatsApp yazışmasıyla ortaklaşa kararlaştırılan zaman ve

İstanbul'un pek çok semtinde, çoğunlukla da kafe veya çay bahçesi gibi farklı mekanlarda buluşularak yüz yüze gerçekleştirilmiş, sadece bir görüşmeyle İstanbul dışında olması sebebiyle görüşmenin Zoom üzerinden online yapılmasına karar verilerek görüşme sağlanmıştır.

Aktörlerle görüşmelere başlanmadan önce araştırmayla ilgili yazılı ve sözlü olarak bilgi verilmiş, yapılacak görüşmenin ses kaydıyla kayıt altına alınacağı, ses kaydının amacı ifade edilmiş ve alınan izin doğrultusunda yapılan tüm görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Nitel araştırmaların veri analizinde esas olan veriyi dikkatlice gözden geçirmek, anlamlı kavramlar, temalar, kategoriler oluşturmak, verilerin özgün biçimlerinden alıntılar yaparak tanımlayıcı, betimsel bir analiz yapmak esasına dayalı hareket eden çalışma verilerini dikkatlice gözden geçirerek düzenlemiştir (Kümbetoğlu, 2020: 77-157; Neuman, 2014: 659; Punch, 2016: 189). Çalışmada verilerin analizine görüşmelerin ses kayıtlarının deşifre edilmesiyle başlanmıştır. Görüşme anlatıları fayton protestolarına yol açan sebepler, başlaması, devamı, sonuçlarına ilişkin görüşmecilerin değerlendirmelerini ortaya çıkaran görüşme soruları ekseninde temalara ayrılarak analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular görüşülen aktörlerin ifadelerinin alıntı yoluyla paylaşılmasıyla desteklenmiştir. Verilerin, kişisel bilgilerin ve alanların gizliliğinin korunması ve etik değerlere zarar verilmemesi adına çalışmada aktörlerin kimlikleri A1, A2, A3 şeklinde kodlanarak gizlenmiştir. Görüşmeler sırasında aktörlerin neredeyse tamamının kendilerinde karmaşık bir dizi duygu ve düşünce oluşturan süreci tekrar yaşayarak araştırmacının soru sormasına bile bazen gerek kalmadan hararetle anlatmaya koyuldukları gözlenmiştir. Araştırma için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Yayın Etiği Kurulu'ndan 01.07.2022 tarih ve 56476958-242 sayılı izin alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Adalar ve Faytonları

Prens Adaları ismiyle de bilinen İstanbul'un Adalar ilçesi, kentin Anadolu kıyısına paralel bir hat üzerine sıralanan Tavşanadası, Kınalıada, Sivriada, Burgazada, Demokrasi ve Özgürlükler Adası (Yassıada), Kaşıkadası, Heybeliada, Sedef Adası ve Büyükkada olmak üzere 9 adadan oluşur. Tarihsel süreçte Keşiş Adaları, Ruh Adaları, Çamlı Ada gibi isimler de verildiğinden söz edilen Adalar, Osmanlı halkı için Kızıl Adalar, jeologlar içinse İstanbul Takımadaları'dır (Erdenen, 2014: 11-18; Schlumberger, 2006: 10-11). Adalar'ın en büyüğü ve merkezi, kraliçesi, birincisi, Ada-i Kebir olarak söz edilen Büyükkada, hayvan hakları hareketi tarafından esaretin, zulmün merkezi görülüp fayton protestolarının da merkezi haline dönüşeceği tarihsel yolculuğunun ilk önemli durağında da esaretin, zulmün merkezi olarak görülür. Büyükkada'nın maden ocakları, inşa edilen kaleler, içinde saray, kilise, ayazmalar barındıran manastırlarıyla, bitmez tükenmez çatışmalar, sürgünler ve acılarla dolu geçtiği belirtilen bin yıllık Bizans dönemi 15. yüzyılda Osmanlı idaresi altına girmesiyle farklı bölgelerden getirilen Rum ailelerin yerleştirilmesi, halkına dini yapılarını, törenlerini düzenleme, kendilerini yönetme hakkı gibi imtiyazlar tanınmasıyla son bulur. Büyükkada, 16. ve 17. yüzyılda ahalisi ve doğasıyla konuşulmaya, ziyaret edilebilecek, eğlenilecek bir yer olarak tarif edilmeye başlanır. 18. yüzyılda sayfiye mekânı olarak keşfedilerek, kentsel bütünlüğüne dahil olmasını sağlayan kamusal donatıların ilk örnekleriyle tanışan Büyükkada, 19.yüzyılda buharlı vapur seferlerinin başlamasıyla kentsel gelişim sürecine girer. Vapur seferlerinin başlamasıyla ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları da kapsayan imar ve iskân sürecine girilirken çift at koşulu, atlı binek aracı, at arabası veya araba tipi olarak tanımlanan faytonlar da faaliyete başlamıştır (Akpınar, 2014: 32-40; Atay, 2011: 24; Cox, 2021: 13-25; Erdenen, 2014: 76-123; Erkmen ve Ergut, 2021: 16-17; Gülersoy, 1981: 37; Millas, 2021: 17-

107; Schlumberger, 2006: 13). Faytonlar, bu tarihten itibaren adaların ve Büyükada'nın asli ulaşım aracı olarak günlük yaşamın ve ada kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelir. Kaynaklarda Büyükada'da 1930'lu yıllarda 20-25 fayton bulunduğu, faytoncuların çoğunun Rum olduğu, faytonların tertemiz tutulduğu, fayton turlarının keyfi, fayton atlarının bakımlı, özenle tımar edilmiş ve iyi beslenmiş olduğu aktarılır (Akpınar, 2014: 32-34; Albukrek, 2021: 139; Çizmeciyen, 2016: 67). 1960-1967 yılları arasında Belediye'nin fayton turnuvaları, seminerleri düzenlediği, atları bakımlı, arabası güzel olan faytoncuların ödüllendirildikleri anlatılır. Faytoncu esnafının 19.yüzyılın ortalarında elde ettiği önemli konumunu 1970'lere kadar koruduğu, hem faytoncu esnafının hem de denetim görevini üstlenmiş olan kamu yönetiminin faytonların, atların ve barınma yerleri ahırların temiz, bakımlı, yaşanabilir olması için ellerinden geleni yapmış olduğu belirtilir (Akpınar, 2014: 365; Bulutoğlu, 2018: 431-434). 1980'lere gelindiğinde ise adadaki demografik değişim faytonculuğun da değişimine neden olur. Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs Meselesi gibi politik gelişmeler sebebiyle Rumlar Büyükada'yı terk ederken faytonların sahipleri de değişmeye başlar. Mimari, doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması için 1984 yılında Adalar'ın Sit alanı ilan edilmesiyle Büyükada da koruma altına alınır. Adalar aynı yıl ilk kez yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimi'yle bağımsız belediye olarak yönetilmeye başlanırken Büyükada Adalar'ın ilçe merkezi olur (Akpınar, 2014: 239; Mahalli İdarelere Genel Seçimi, 1984; Millas, 2021: 174; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul Kararı, 2013). Bu çerçevede faytonların denetim ve kontrol yetkisi Adalar Belediyesi'nin sorumluluğuna geçer ve bu araçların sayısı aynı dönemde arttırılır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Sıra Sayısı: 132, 2019).¹ Sahipleri, kullanım usulleri değişime uğrayan, sayıları artan ve denetim ve kontrolü farklılaşan faytonların, denetim ve kontrol yetkisi 2000'li yıllarda Adalar Belediyesi'nden İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne (İBB) geçerek tekrar değişime uğrar (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004). Bu değişime Adalar'ın ulaşım ve turizmdeki değişim eklenir. Adalar'la ana kara arasındaki ulaşımı tek başına sürdüren vapurlara İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (İDO)'nin eklenmesiyle başlayan ulaşımındaki değişim (İDO Adalar İskelesi, 1996), sayıları sürekli artan özel şirketlere ait motor seferlerinin hat sayısı artarak eklenmesiyle devam eder (Bianet.org, 2009). Ulaşımındaki değişime paralel giderek hız kazanan günübirlik ziyaretçi sayısındaki kontrolsüz artış Adalar'ın ağırlıkta yazlıkçıların kullandığı sayfiye yeri niteliğini değiştirmiş, başta Büyükada olmak üzere adaları günübirlik turizm destinasyonuna çevirmiştir. 2010'dan sonraki yıllarda Adalar için özgün tur programları geliştirilmesini hedefleyen yeni bir turizm biçimine Adalar teslim edilmiştir. Artan günübirlik turist baskısının akülü bireysel araç kullanımını, kiralık bisiklet sayısını da beraberinde arttırdığı bu değişime faytonlar da tur sayılarını arttırarak eşlik etmiştir (Adalar Turizm Raporu, 2020; ATGM, 2012; Bulutoğlu, 2018: 434). Bu değişim ulaşım ve fayton sorununun başlıca nedenlerindedir. Turistik bir ögeye, günübirlik turizmin pazarlama araçlarından birine dönüşen faytonlar, büyüyen turizm endüstrisinin ve yaratılan rantın asli unsurlarından biri haline gelir. Faytonlar büyüyen rant yanında, büyüyen bir sermaye birikiminin de kaynağı olur. Yapılan mülakatlarda görüşmeciler aşırı turizme dikkat çekmiş, faytoncuların fayton meydanında tekrar fayton kuyruğuna girmek ya da fayton kuyruğuna hiç girmeden sadece tur acenteleriyle gelen turistleri kapmak için birbirleriyle adeta yarışmaya başladığını anlatmıştır.

"...sürekli yerli ve yabancı turistin Ada'ya gelmesi için satılan bir şeydi fayton. Seyahat acenteleri Ada turunu fayton turu içinde satıyordu" (A3).

¹ Aynı kaynakta yer alan verilere göre Adalar'da 1964'te 160 olan fayton sayısı 1984'te 214'e, 1986'da 277'ye çıkarılmıştır. Adalar'da resmi olarak bir daha sayısı arttırılmayan 277 faytonun 226'sı Büyükada, 30'u Heybeliada ve 21'i Burgazada'da faaliyet göstermiştir.

“...gelen turist kitlesini eritmek için hızla turistler haldır haldır faytonla gezdiriliyor, sonra yemeğe götürülüyor, tur tamamlanıyor, turistleri motorların biri getirip, diğeri götürüyordu” (A2).

Büyükada İstanbul’un aşırı turizm sorununa maruz kalan turistik merkezlerinden biri haline dönüşürken atlar bu değişimin sonuçlarından en çok etkilenen olur. Ömer Süvari (2019a; 2019b) Adalar’ın her yıl milyonlarca turistin günübirlik ziyaret etmesi için faytonculuğun turistik bir sektör olarak desteklenmesiyle at ölümlerinin, hayvan sömürsünün tüm biçimlerinin yaşandığı çürümüş bir enkaza dönüştüğünü savunur. Hayvan hakları hareketi temsilcileriyle yapılan görüşmelerde atların Adalar’da, özellikle Büyükada’da para kazanma hırsının içinde acımasızca kullanılıp, ölümüne çalıştırıldıklarının altı sıklıkla çizilmiştir. Görüşmeciler fayton endüstrisinin sürekli tedarik edebildiği bir hammaddeye dönüşen atların insan gibi bir canlı olduğunu vurgulamış, faytonların atlar için bir zulme, köleliğe dönüştüğünü belirtmiştir. Aktörlerin ifadelerine göre faytonlar, insanın duyarsız ve vicdana sığmayan usullerle hayvanları sömürmesinin tipik örneğini Büyükada’da sergilemiştir.

“...orası (Büyükada) ölen atın yerine sürekli yenisinin getirildiği çok büyük bir zulmün merkezi olmuştu” (A6).

“Bunun bir hak ihlali olduğu aynı zamanda bir eziyet bir işkence olduğu, vicdansızlık olduğu ve o varlığın kendi isteminin dışında bir işe zorla koşturulduğu, dahası yetmeyip ölümüne ondan iş beklendiği, bunun başka bir tür kölelik olduğu benim durduğum yerden gördüğüm buydu” (A8).

2010’lu yıllara gelindiğinde faytonlar, yolcu taşımacılığına ilişkin özgün işlevini tamamen yitirmiş, günübirlik turistlere Ada turu yaptırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum turizmin en büyük ağırlığını çeken Büyükada’da atlara yönelik sömürü ve istismarın en önemli nedenlerinden olur. Faytonculuk sektörü faaliyet odağını yerli ama özellikle yabancı turistlerin talepleri doğrultusunda turlara kaydırır. Geçmişte Ada sakinlerini, onların ziyaretçilerini evlerine götürmek ya da günübirlik turistleri mesire yerlerine, plajlara taşımak için görece kolay işler için kullanılan faytonların günübirlik turizmin paket turlarında kullanılmaya başlanması atlar için katlanılması güç hatta olanaksız bir iş yüküne yol açmıştır. Atların oluşan talep yoğunluğu içinde durmaksızın parkurlarda çalışmaya zorlanması sömürü ve istismarın da ötesine geçen bir manzara ortaya çıkarmıştır. “Büyük Tur” ve “Küçük Tur” olarak adlandırılan parkurlardan en çok tercih edilen ilki, atlar için son derece yorucu, yıpratıcı inişli, çıkışlı uzun bir yoldur. Ada’ya günübirlik gelen turistler çoğu zaman faytonlara dört beş kişi doldurarak bu tura götürülmekte, bu durum atların ömürlerini dramatik şekilde kısaltmakta, sektör ölen atın yerine bir başka atı kolaylıkla sağlamaktadır (İBB, 2020).

Artan turistik talep ve aşırı turizm nedeniyle atlar gün boyu çalıştırılmaya başlanmış, istismar, sömürü ve işkence en fazla bu “turistik aktivite” nedeniyle yaşanmaya başlamıştır. Büyükada başta olmak üzere Adalar’daki turistik rant arayışının ilk kurbanları atlar olurken, faytonların dönüşümü bu tarihi mekanların kentsel kimliğinin ve mirasının yitirilmesi sürecinin de en açık emarelerinden biri olur. Buna karşın faytonlar farklı medya mecralarındaki yazılara konu olmuşsa da akademik yazında oldukça sınırlı biçimde ele alınmıştır. İlkay Taş Gürsoy (2020)’un makalesi bu konudaki sınırlı çalışmalardan biridir. Gürsoy’un turizm açısından fayton ve atları konu edinen çalışması diğer turizm beldeleri yanında Büyükada’yı da mercek altına almış, yürüttüğü saha çalışması yanında fayton kullanılan turistik alanların temsilini de incelemiştir. Gürsoy’a göre fayton atlarının medyadaki yansıtılmasında bu hayvanlar bir taraftan Büyükada’nın kültürel mirası olarak öne çıkarılmakta, kültürel olarak kutsallaştırılmakta diğer taraftan ise istismarları anlatılmaktadır. Gürsoy’un dikkat çektiği bu nokta faytonlar konusunda uzun süren tartışmaların çelişkili karakterini ortaya koyar. İzmir’de ve Büyükada’da

gerçekleştirilen görüşmelerde de bu çelişkili durum yanında konunun kapasitenin üstüne çıkan turistikleşmeye, bu aşırı-turizm sonucunda ortaya çıkan rantın atlar üzerinde yarattığı baskıya ve faytonculuk içindeki mafyalaşma söylentilerine dikkat çeker.

Saha araştırması 2018 yılında gerçekleştirilen Gürsoy'un çalışmasında fayton protestosuna da değinilirken, araştırmanın yürütüldüğü dönemde hareketin ciddi bir gelişim gösterdiği, ses kazanmış olduğu ve bir baskı grubu olarak arenada kendine yer bulmuş olduğu belirtilir. Faytonun toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamını, hayvan çalışmalarına da atıfla geniş biçimde tartışan Gürsoy, İzmir'de görece daha iyi koşullarda olan atların ve fayton konusunun Büyükkada için artık siyasileştiğinin hem resmî kurumların hem de siyasetçilerin seçim vaatlerine konu olduğunun altını çizer. Gürsoy'un dikkat çektiği söz konusu nokta, ortaya koyduğu birçok diğer tespit gibi bu makalenin temel analiz çerçevelerinden olan siyasi fırsatlar yaklaşımının geçerliliğine ilişkin dayanaklar ortaya koyar. Buna karşın Gürsoy'un faytonların resmî kurumları, sivil toplumu ve onun bir parçası olarak gördüğü faytoncuları bir araya getiren denetim ve izleme mekanizmaları kurularak korunmasına yönelik önerisi fayton sorununun karmaşık ve çekişmeci karakterini yansıtmaya değil, çalışmanın sürdürülebilir turizm çalışmaları alanına yönelik olduğunu hatırlatır. Oysa ortada çözülmesi çok zor, farklı çıkar ve baskı gruplarının, siyasetin müdahil olduğu bir sorun vardır ve bu arenada farklı aktörler arasındaki mücadelede sorunun çözümü için yeni bir siyasi bağlamın ortaya çıkması, hayvan hakları hareketinin açılan fırsat penceresini fark ederek arenanın odak noktası olmayı başarması gerekecektir. Yaşananları özetleyen "Faytona Binme Atlar Ölüyor!" bir slogan olarak fayton protestolarının etiketi haline gelirken taraflar arası mücadele de yoğunlaşacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hayvan hakları hareketi farklı gruplardan oluşan heterojen bir harekettir. Farklı gruplar faytonlar konusunda bir araya gelerek ortak faaliyetler ve kampanyalar yürütmeyi başarmış olsa da bunu bir koalisyon olarak değerlendirmek gerekir. Bu açıdan daha derinlikli bir analiz için hayvan hakları hareketinin içindeki farklı bakış açılarının ve oluşumların arasındaki ayrımların bilinmesi yararlıdır. Bir toplumsal hareket olarak hayvan hakları hareketi bu açıdan zengin bir örnektir.

3.2. Hayvan Hakları Hareketi

Hayvan hakları hareketinin atların uğradığı zulümle dikkat çektiği Büyükkada'da atların tarihsel değeri farklılaşmış, atların insanla paylaştığı yaşamdaki anlamı, yeri değişmiştir. Tarihsel sürecin değiştirdiği sadece atlara verilen değerle sınırlı değildir. İnsanla hayvanın paylaştığı ortak tarihi miras insanın hayvanlara beslediği tüm duyguları tepeden tırnağa nasıl değiştirdiğini göstermektedir (Picq, Digard, Cyrulnik ve Matignon, 2021: 9). Hayvanlara beslenme kaynağı olmanın ötesinde kimi zaman savunma amaçlı ya da gündelik yaşamı kolaylaştırıcı işlevler, kimi zaman kültürel, simgesel, kutsal anlamlar yükleyen, kimi zaman da arkadaş konumuna yükselten insan, tarihsel süreçte hayvanı sanayileştirmiş, görünmez kılmış, sonunda cansız bir maddeye, nesneye indirgemıştır (Picq vd. 2021: 94-111). Hayvan hakları hareketi için insanlar tarafından görünmez kılınarak varlıkları cansız nesne düzeyine indirgenen hayvanların tıpkı insan gibi hissetme yetisine sahip canlı olduğu gerçeğiyle insanlar yüzleşmelidir. Hayvan hakları hareketinin oluşumu 18. yüzyıldaki bilimsel gelişmelerle hazırlanmış, insanlar ve hayvanlar arasındaki benzerlikleri ortaya koyan bulgular insanların hayvanları bir mal gibi kabul edip istedikleri gibi kullanabilmeye hakları olup olmadığı sorgulamalarına yol açmıştır. 19. yüzyılda hayvanların iletişimi ve bilişsel özellikleri hakkındaki araştırmalara kamuoyunda yankılanarak başlayan sorgulamaları arttırmış, insanlar nihayet hayvanları, kendi türleriyle benzer duyguları ve düşünceleri olan böylelikle belki de ortak

haklara sahip olan canlılar olarak görmeye başlamıştır (Jasper, 2002: 250-251). İngiltere’de anestezi verilmemiş hayvanların bilimsel amaçlı kullanımlarına muhalefetle hayvan hakları hareketinin doğmasına yol açan 19. yüzyıl süreci çok sayıda ülkede hayvanları korumayla ilgili örgütlenmeleri tetiklemişse de 20. yüzyılın başlarında oluşan karşı muhalefet hayvan hakları hareketinin ivmesini azaltmış, azalan ivme 1960 ve 1970’lerde yükselişe geçen toplumsal hareketlerin her türden ayrımcılığı reddetmenin önünü açmasıyla artmıştır (Degrazia, 2006: 20-21).

Peter Singer 1975 tarihli *Animal Liberation* isimli kitabında bir sürü çarpıcı resim, korkunç fotoğraflar, şüpheli hayvan deneylerinden örneklerle insanın hayvana uyguladığı vahşeti sergilemesi günümüz hayvan hakları kuramı ve hayvan hakları hareketi için dönüm noktası olmuştur. Kitap hareketin bütünleşmesini ve yeni fikirlerin oluşumunun zeminini hazırlayarak Singer’i hareketin öncü kuramcısı haline getirmiştir (Degrazia, 2006: 21; Jasper, 2002: 255). Hayvan hakları hareketinde öncü kuramcı kabul edilen Singer (2018: 37)’a göre, insanların insan dışı hayvanlara yaklaşım ve uygulamalarına karşı sürdürülecek mücadele son dönemde uğruna mücadele edilen bütün ahlaksal ve toplumsal meseleler kadar önemlidir. Meselenin önemini hareketin günümüzde bir diğer önemli kuramcısı Tom Regan (2007: 19-20), yerkürenin her yerinde her gün çok çeşitli şekillerde ve çok sayıda hayvanın istismar edildiğini, sömürüldüğünü, milyarlarcasının hayatlarını acınacak bir sefalet içinde geçirerek insan gaddarlığının duyarsız kıskacında ölüme yollandığını söyleyerek açıklamıştır.

Görüşlerinde bütün hayvanların çıkarlarının eşit derecede önemsenmesi ilkesini temele alan Singer (2018: 345)’a göre, hayvanların hayatlarının en önemsiz gerekçeyle bile sona erdirilebileceği düşüncesinden vazgeçilmesi gerekir (Singer, 2018: 70). Hayvanları tıpkı insanlar gibi “bir yaşamın öznesi” kabul eden Regan (2007: 83) insan hakları fikrinin hayvan haklarına uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Singer ve Regan görüşleriyle hayvan hakları hareketi içinde “hayvan refahı” ve “hayvan hakları” kavramları üzerinden süren tartışma ve eleştirilerle yeni kuramsal ve kavramsal çerçevelere zemin hazırlamıştır (Aşar, 2018: 242-247). Faydacı kuram olarak değerlendirilen hayvan refahı yaklaşımı hayvan sömürsünün son bulması için hayvanların uygun olmayan beslenme ve barınak koşulları, doğal davranışlarını gösterememe gibi olumsuzluklardan uzak, doğal fizyolojilerine uygun olarak yaşamaları için yapılması gereken düzenlemeler üzerine yoğunlaşırken (Arslan ve İlgili, 2022: 135), hakçı kuram olarak değerlendirilen hayvan hakları yaklaşımı hayvan sömürsünün son bulması için hayvan kullanımının tamamen son bulması üzerine yoğunlaşmıştır. Regan, kafeslerin genişletilmesi şeklindeki benzetmesiyle eleştirdiği faydacı yaklaşımla, kafeslerin boşaltılması şeklindeki benzetmesiyle kendi yaklaşımı arasındaki farklılığa dikkat çekmiştir (Regan, 2007: 94). Hayvan hakları kuramına katkı sağlayan bir diğer isim kabul edilen Gary L.Francione, iki yaklaşım arasındaki farkı Singer’in hayvanların insan amaçları için kurumsal kullanımıyla ilgili kuralların hissetme yetisine sahip bütün hayvanların çıkarı gözetilerek uygulanması gerektiğini savunduğunu, Regan’ın ise hayvanların insan amaçları için kurumsal kullanımıyla ilgili kuralların da kurumsal sömürsünün de tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savunduğunu belirterek açıklamıştır (Francione, 2008: 39-40).

Hayvanların sömürülmeleri, kullanımıyla ilgili resimler, fotoğraflar, videolar gibi kanıtların sunulmasıyla oluşmasına zemin hazırlanan hayvan hakları hareketi, hayvan refahı ve hayvan hakları kavramlarını önceleyen iki temel yaklaşımı iki ayrı zemin kabul etmiştir. Tartışmaları ve eleştirileriyle Francione (2008), David Degrazia (Degrazia, 2006), Martha Nussbaum (Nussbaum, 2018), Sue Donaldson ve Will Kymlicka (Donaldson ve Kymlicka, 2016) gibi

isimlerin farklı kavramsal ve kuramsal çerçevelerle katkı sağlamayı sürdürdüğü hareket Regan (2007: 19-20)'ın ifadesiyle hayvanların kullanımıyla ilgili yaşanan dehşet verici gerçekliği göremeyen insanlara günümüz dünyasında hayvanların gördüğü muameleyi konu alan sahneyi betimlemek, insanların hayvanlara ne yaptıklarını göstermek ve bu sahneye son vermek istemektedir. İleride ayrıntılarına yer verilecek fayton protestolarında atların sömürülmesinin ve çektiği eziyetin son bulması için fayton sayısının azaltılması, atların bakım koşullarının düzeltilmesi gibi taleplerle yola çıkan hayvan hakları hareketinin süreç içinde faytonların tamamen kaldırılmasını talep eden aktörlerle biçim değiştirdiği ve çok sayıda aktörün ortak mücadelesiyle geliştiği görülecektir. Bu noktada fayton protestosunun hayvan hakları hareketinin “hayvan refahı” ve “hayvan hakları” kavramı üzerinden şekillenen iki farklı yaklaşımını atların çektiği eziyete son verme hedefinde birleştirdiği söylenebilir.

Hayvan hakları hareketi konusunda Türkçe yazında belli başlı çalışmalar bulunsa da toplumsal hareket kuramları merceğinden konunun fazlaca ele alınmadığı görülmektedir. Çoğunlukla yukarıda yer verilen literatürün ele alındığı ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın çalışıldığı literatür genel olarak incelendiğinde hayvan hakları kuramlarının analizi (Kulaç, 2021), hayvan hakları ile ilgili tutumların empatiyle ve ahlaki olgunlukla ilişkisi (Demir, 2020; Uygun, 2018), Hayvan Hakları Federasyonu (HAYTAP)'nın (Arklan ve Kocaömer, 2022; Olgun, 2019), hayvan hakları derneklerinin çeşitli değişkenler üzerinden incelenmesi (Baysal, 2019), hayvan hakları ve refahı konusunda dünya ülkeleri ve Türkiye'deki durumun karşılaştırılması (Duman, 2022), hayvan hukuku (Arıkan, 2014), hayvan hakları (Bakalım, 2022; Zeybek, Keser ve Yıldırım, 2021), Osmanlı'da hayvan hakları (Erden, 2021; Erden, 2022; Cansız, 2021), kapitalizmin oluşturduğu ekonomik engeller üzerinden insan ve hayvan haklarının analizi (Atar, 2023) gibi çeşitli alanlarda çalışmalara ayrıca vegan ve vejeteryan hareketler konusunda yapılan çalışmalara rastlanmaktadır (Tekten Aksürmeli ve Beşirli, 2019; Tunç, 2023; Güler ve Çağlayan, 2021). Hayvan hakları yazını içerisinde bu makalenin konusu ile yakından ilgili hizipleşme ve ayrımlar konusunun önemli bir yer işgal ettiğini de ifade etmek gerekir.

20. yüzyılın ortasından itibaren “sivil haklar” aktivizminin de etkisiyle dönüşüm geçiren hareket bu dönemde diğer ayrımcılık karşıtı hareketlerin söylemlerini kullanarak “insan olmayan hayvan” haklarını onlarla benzer bir ahlaki zeminde çerçevelemeye başlar aynı zamanda kayda değer siyasi bir varlık kazanır. Bu dönemden sonra hayvan hakları hareketi, ayrımcılığa uğrayan toplumsal kesimlerin kullandığı söylemi “ödünç alarak” bir savunuculuk modeli geliştirir (Wrenn, 2019: 34). Corey Lee Wrenn, insan olmayan hayvan hakları hareketi içerisindeki bölünmelerin yeni olmadığını ancak diğer birçok hareketin aksine bu hareket içinde hizipleşmenin kaynağının radikal unsurlar değil profesyonel örgütler olduğunu öne sürer. Kapitalizmin çekiciliği ve neoliberal stratejilerin uyarlanması nedeniyle STK'laşma bu hareketi kutuplaştırmakta ve radikal kanatların oluşumunu teşvik etmektedir. STK'laşma, bürokratik bir yapı, maddi kaynaklara erişim, bu kaynakları büyütme ve geliştirme niyetiyle karakterize edilebilecek akılcı bir taktiktir. STK'laşma maddi kaynakları garanti altına alıp, geliştirmeye olanak sağlarken aynı zamanda taktik ve hedeflerde ılımlılaşmayı, devlet ve özel sektörle iş birliğine yönelik çabalara yönelmeyi de beraberinde getirir. Radikal kanatlar ise hareket içindeki ılımlılaşmaya bir tepki olarak doğarken, çoğunlukla ana harekete yönelik eleştirilere olabildiğince çok dikkat çekmeye kendilerini vermektedir. Öte yandan Wrenn'in araştırması hareketin tüm unsurlarının esasında bir noktada birlik içinde olma arayışı içinde olduğunu ve hizipleşmenin olumsuz sonuçlarının farkında olduğunu belirtir. Hizipleşme hareket içinde çoğunlukla kaynakları tüketen, hareket için zayıflık yaratan olarak çerçevelenir ve hareketi karşı hareket eylemlerine karşı savunmasız bırakan bir olgu olarak görülür (2019: 212).

Wrenn'in ortaya koyduğu hizipleşme ve fikir ayrılığı konusunun Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir. Sırma Oya Tekvar (2017) çalışmasında, Türkiye'de hayvan hakları savunucuları arasında sıklıkla ortaya çıkan ve yine sıklıkla çözümsüz kalan çatışmalar, hatta mahkemeye taşınacak derecede şiddetli kavgalar yaşandığını ifade etmekte, bu grupların aşırı duygusal olduklarını ve stratejik iletişim bilgisi eksikliği sorununa sahip olduklarını öne sürmekte ayrıca Türkiye'de hayvan hakları hareketinin iş birliği, ön yargılar ve ben merkezilik açısından ciddi sorunları olduğunu savunmaktadır. İleride ele alınacağı üzere fayton protestosu hareketinin önemli aktörlerinden olan veganların bir kısmı Yaşam Nöbeti eylemindeki protestocu kimlikleriyle ılımlaşmaya tepki gösteren radikal kanadı temsil edecek, eylem hareket içinde fikir ayrılıklarına, çatışmalara yol açacaktır. Bu noktada fayton protestosunun öne çıkan unsurlarından Türkiye'deki vegan hareketi inceleyen Ahmet Tunç (2023)'un araştırması da önem taşımaktadır. Tunç, genelleme yapmak mümkün değilse de veganların ayrımcılık ve sistem karşıtı protest hareketlerle etkileşim, bağlantı içinde olduklarını ortaya koymakta, veganlığın ruhani ya da sağlık gerekçelerinden çok politik nedenli bir yeni toplumsal hareket olduğunu savunmaktadır. Tunç'un siyasi veganlık olarak adlandırdığı grubun içerisinde yer alanlar genellikle bir siyasi hareket ya da aktivist çevreler içerisinde yer almakta, başka toplumsal hareketlerle bağları bulunmakta, bu hareketler veganlıkla bir arada çerçevelenebilmektedir. Hayvan hakları hareketi üzerine yapılan çalışmalar bu hareket içerisindeki farklılıkları, ayrılıkları ve kimi zaman çatışmaları işaret eder. Bu durumun fayton protestosu hareketi için de geçerli olduğu söylenebilir ancak fayton protestosu tüm çekişmelere ve fikir ayrılıklarına rağmen hareketi bir araya getirip, bir arada kalmalarını sağlayarak protestoyu sürdürecektir, bu durum hareketin amacına ulaşılmasında en etkili unsurlardan biri olacaktır. Bir sonraki kısımda ayrıntılarıyla ele alınmaya başlanacak olan fayton protestosu, farklı aktivist grupların karşılıklı olarak anlaşmaya vardığı, iş birliği yapmak ve ortak hedefe doğru birlikte çalışmak için kurduğu "toplumsal hareket koalisyonu" niteliği taşır. Toplumsal hareket koalisyonlarının sürdürülmesi açısından içsel dinamikler kadar dışsal dinamikler de etkili olabilir. İçsel gerilimler, çatışmalar koalisyonun dağılmasına yol açabileceği gibi, seferber olmaya elverişli dışsal koşullar ya da siyasi bağlam da koalisyonun devamına olumlu etkide bulunabilir (McCommon ve Moon, 2015). Fayton protestosu koalisyonunun devam ettirilebilmesinde elverişli dışsal koşullar, siyasi bağlamın içsel sorunlara baskın gelerek hareketin devamını sağladığı öne sürülebilir. Politik süreçlerin protestonun gelişimi ve sonuçları üzerindeki etkisine dikkat çeken Sidney Tarrow ve Doug McAdam, toplumdaki öteki strateji aktörlerini, siyasi kurum ve yapıları toplumsal hareketler analizlerine "siyasi fırsat yapıları" olarak ekleyerek, toplumsal hareketlerde siyasi fırsat yapısının bireylerin ve örgütlerin stratejileri, başarı veya başarısızlıklarını etkilediğini belirtmiştir (aktaran Jasper, 2002: 73-75; 2017: 49). Charles Tilly, McAdam ve Tarrow'la birlikte toplumsal hareketleri çatışmacı politikanın kendine özgü yeni bir türü olarak değerlendirir (Tilly, 2008: 16-17). İleride ele daha detaylı biçimde ele alınacağı üzere faytonların kullanımının son bulmasına yönelik protesto hareketinin başarısını politik süreçler ve çatışmacı politika bağlamında değerlendirmesi gerekli görünmektedir. Öte yandan başarının öncüsü olan hayvan hakları hareketinin, yukarıda ele alındığı üzere güçlü bir ahlaki bakışla gelişmiş bir hareket olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Jasper, protestoların sıradan insanlara en temel ahlaki sezgi ve ilkelerini keşfetme, açıkça ifade etme, sonuna kadar yaşama olanağı tanıdığına dikkat çekmiştir Jasper'e göre aktivistler protestolar sırasında diğerlerinin katılımını sağlamak, onları ikna etmek, onlara ilham vermek rahatsız edici semboller de olmak üzere çok sayıda öğeden ve eylem araçlarından yararlanır (Jasper, 2017: 10-12). Fayton protestolarında aktivistlerin burnu kanayan at heykeli çevresinde tasarlanmış 2018 yılındaki eylemi fayton karşıtı protesto

kampanyasının önemli aşamalarından biridir (Yesilist.com, 2018). Ancak fayton karşıtı kampanyanın geçmişi 2018'deki bu eylemden daha gerilere gitmektedir.

3.3. Fayton Protestosunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi: Ana Aktörler, Strateji ve Eylem Repertuarı

Çalışma kapsamında mülakat yapılan görüşmeciler fayton atlarının yaşadığı sömürünün 2000'li yıllardan itibaren hayvan hakları savunucularının birinci gündem maddesini oluşturmuş olsa da mücadelenin 2010 yılından sonra hızlandığını ifade etmiştir. Görüşmeciler hayvan hakları hareketi içinde fayton atlarının bakım koşullarının düzeltilmesi, faytonların denetlenmesi, sayılarının azaltılması şeklindeki düşünce ve taleplerle yapılan görüşmeler, basın açıklamaları ve kampanyalarla kamuoyuna taşınan sürecin fayton atlarını kendisine öncelikli mücadele alanı olarak gören örgütlenmelerle hız kazandığından söz etmiştir.²

"Konu 2000'lerin başından beri var aslında. Ama mücadelenin hızlanması eylemlerin başlaması 2010'dan sonra oluyor" (A16).

"...faytonlarla ilgili özel girişimler kurulmaya başlanınca mücadele hız kazandı" (A4).

Fayton atlarının yaşadığı sömürüyü 2010 yılında kamuoyu gündemine taşıyan ilk örgütlerden birinin HAYTAP olduğu görülmektedir (Haytap.org, 2020). 2009 yılından başlayarak Adalar Belediyesi ve İBB'yle görüşmeler yapan HAYTAP, 2012'de fayton atları için ciddi örgütlenme ve bilinçlenme zamanının geldiğini açıklamış, başlattığı kampanyayla kamuoyunu harekete geçirmeye çalışmış, yapılması gerekenin ilk aşamada kademeli olarak fayton sayısının azaltılması olduğunu ilan etmiştir (Haytap.org, 2012). Görüşmelerden 2014 yılında başta İstanbul Adalar olmak üzere, faytonculuk adı altında uygulanan sömürü ve zulüm sistemine karşı kamuoyunda farkındalık yaratmak ve faytonculuğu boykot etmek için (Facebook.com/Faytona Binme Atlar Ölüyor, 2014), Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu (FBAÖP), Yük Hayvanlarını Koruma ve Kurtarma Derneği (WARF) gibi atlar için özellikle çaba harcayan girişimlerle birlikte faytonlar için başlayan mücadelenin farklı hayvan hakları savunucusu aktörlerin sürece dahil olmasıyla biçim değiştirdiği anlaşılmaktadır. Görüşmeciler 2014 yılı öncesinde hayvan hakları hareketi içinde bile radikal bir düşünce kabul edilen faytonların tamamen kaldırılması söyleminin, radikal tavır almaya kararlı aktörler tarafından söylenmeye başladığını ifade etmiştir.

"Adalardaki faytonların tamamen kaldırılması için kampanyaya başladık. 2014 gibi yola çıktık" (A1).

2014 yılında "#Faytona Binme Atlar Ölüyor" kampanyası çerçevesinde bir araya gelerek faytonların tamamen kaldırılması talebiyle Bostancı İskelesi'nde basın açıklaması yapan hayvan hakları savunucuları, Adalarda atlı faytonlar yerine elektrikli faytonların kullanılması için change.org üzerinden imza kampanyasına başlamış (Bianet.org, 2014), 30 Ağustos'ta "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla atların yaşadığı işkenceye dur demek için Büyükkada'da eylem düzenlemiştir (İlerihaber.org, 2014). HAYTAP 2012 yılında başlattığı kampanyaya 2014 yılında hız verip, kamuoyunu elektrikli faytonlar için kitlesel talep oluşturmaya davet ederek Faytona Binme Atlar Ölüyor kampanyasına da Büyükkada'daki protesto eylemine de destek verdiğini göstermiştir (Facebook.com/HAYTAP, 2014).

² Dünyadaki örneklere bakıldığında da hayvan hakları örgütlerinin faytonların kullanımına karşı farkındalık yaratmak ve kaldırılmasını sağlamak için protesto eylemleri düzenledikleri, kurdukları baskı ve yürüttükleri kampanyalarla faytonun kaldırılmasını sağladıkları görülmektedir (Animal Welfare Institute; PETA, n.d.). Fayton Roma (BBC, 2020), Chicago gibi şehirlerde yasaklanmıştır. Fayton kullanımının tamamen yasaklanmasına yönelik protestolar hayvan hareketi örgütleri tarafından dünyanın pek çok şehrinde halen sürdürülmektedir (Neaves, 2022).

Görüşmelerde 2014 yılında Büyükada'da düzenlenen eylemle hayvan hakları hareketinin ilk kez faytona meydan okuduğu belirtilmiş, faytonların tamamen kaldırılmasını talep eden fayton protestosunun bu eylemle başladığı ifade edilmiştir.

"İlk Adaya (Büyükada) gelme eylemi ses getiren bir şeydi...bu eylem çok önemliydi" (A2).

Aktörler 2014 yılında fayton protestolarına başlayan hareketin insan sömürüsüne maruz kalan farklı hayvanlar için mücadele veren hayvan hakları örgütlerinin katılımıyla grup yelpazesini sürekli genişlettiğinden söz etmiştir. Görüşmeciler, hareketin farklı hak mücadelesi veren kişi ya da grupların desteğini almaya çalıştığından bahsetmiştir. Görüşmelerde, aktif hiçbir hak mücadelesi içinde yer almayan ancak konuyu önemli gören ya da Adalar'a gezmek için giden sıradan insanın gözüne atların durumunun değmesi gibi katılımlarla hareketin çok sayıda kişi ve grubun desteğiyle geliştiği ifade edilmiştir.

"Bu meselede katılım çok parçalıdır, birlikte hareket ettik süreç içinde" (A3).

"...farklı alanda mücadele veren gruplara ulaşmaya yani mücadele alanlarını ortaklaştırmaya çalıştık" (A10).

"Büyükada'ya gidip duvarlara fayton karşıtı yazılar yazan destekçiler kendiliğinden oluştu süreçte" (A1).

2015 yılında Yunuslara Özgürlük Platformu, Ötekilerin Postası, Yeryüzüne Özgürlük Derneği, Veganizm Özgürlüktür Platformu, Hayvan Haklarını Koruma ve Geliştirme Derneği, Anarşist Barikat, İstanbul Barosu Hayvan Hakları Komisyonu, Animal Liberation Press Office-Türkiye, Hayvanlara Adalet Platformu ve Bağımsız Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri desteğiyle FBAÖP'nun Kadıköy Adalar iskelesi önündeki protesto eyleminde faytonları boykot çağrısıyla, basın açıklamasıyla bir araya gelerek eylem düzenlemiştir (Bianet.org, 2015). 2016 yılında süren mücadele FBAÖP'nun baskıyı arttırmaya yönelik kampanya daveti, faytonlar konusunda hazırlanan belgeselin kamuoyuyla paylaşılması (Facebook/Faytona Binme Atlar Ölüyor, 2016), Vegan Aksiyon grubu üyelerinin Büyükada'da gerçekleştirdiği protesto eylemiyle devam etmiştir (Facebook/Vegan Aksiyon, 2016).

2017 yılında da kampanya ve protestolara devam eden hayvan hakları hareketi FBAÖP'nun basın açıklamasında bir araya gelmiştir. Yapılan eylemde Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM), raporu açıklanmış (Bianet.org., 2017a), aynı yıl Hayvanlara Adalet Platformu #FaytonlarKaldırılın dilekçe verme eylemi başlatmıştır (Bianet.org, 2017b). Aynı yıl Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (BHHT) ve hayvan hakları aktivistleri Bostancı-Adalar iskelesinde bir araya gelerek imza kampanyasıyla, ellerindeki dövizlerle protesto eylemi düzenlemiştir (Kuzeyormanlari.org, 2017), HAYTAP faytonların kademeli olarak kaldırılması için Elektrikli Fayton Kampanyası'na hız vermiştir (Haytap.tv, 2017).

2018 yılında faytonlar için baskıyı iyice arttıran hayvan hakları hareketi 14 Mayıs'ta Don Kışot Bisiklet Kolektifi'nin Bostancı Adalar İskelesi'nde (Kuzeyormanlari.org, 2018), 2 Haziran'da FBAÖP'nun Kadıköy Adalar Vapur İskelesi'nde (Bianet.org, 2018), aynı gün Büyükada'da HAYTAP'ın "Haytap Fayton Atlarının Yanında" protesto eylemiyle mücadeleye devam etmiştir (Haytap.org, 2018). 2018 yılında eylemlere ara vermediği görülen hareket 16 Eylül'de de Hayvan Özgürlüğü İnsiyatifi'nin çağrısı, Yıldız Teknik Üniversitesi Vegan Topluluğu, BHHT, Hayvanlara Adalet Derneği (HAD), Hayvanlarla Dayanışma İnsiyatifi (HAYDİ), Ankara Vegan Platformu desteğiyle Büyükada'da atlar için hemen özgürlük diyerek bir araya gelmiştir (Adagazetesi.com.tr, 2018). Hayvan hakları hareketinin 2018 yılında kurduğu baskı gücünü

arttıran iki önemli gelişmeden söz etmek gerekir. Bu gelişmelerden biri atlarda görülen Ruam hastalığı sebebiyle Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararıyla Adalar'a hayvan giriş çıkışının yasaklanmasıdır (Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararı, 2018). Hareketin baskı gücü Adalar'a sokulmak üzere getirilmiş yüzlerce atın sevkiyatının ve faytoncularla aralarında yaşanan kavganın görüntülenmesiyle artmıştır (Milliyet.com.tr, 2018). Bir diğer gelişme de "Atları faytonların boyunduruğundan kurtarıp özgürlüklerine kavuşturmak için bir çalışma yapıyoruz" diyen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı açıklamadır (Haberturk.tv.com, 2018). Açıklamayla hareketi gücü kuvvetlenmiştir. Görüşmelerde özellikle Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklamaya dikkat çekilmiş, açıklamanın hareketin ulaştığı gücün göstergesi olduğu belirtilmiştir.

"Cumhurbaşkanlığı seçimi için kullanılan bir söylem haline gelmişti mesele, hareketin baskısı 2018'de Cumhurbaşkanı'na bu sözü söyletebiliyor. Hareketin uzun süre verdiği mücadele bu noktada çok önem taşıyor, bu çok önemli bence" (A5).

2018 yılında baskı gücü iyice arttırmış olsa da hala amacına ulaşamayan hareket, 2019 yılına Büyükkada'daki ahırlarda çıkan yangın sonucu 9 atın ölümü ve 11 atın yaralanmasının öfkesiyle başlamıştır (Sivilsayfalar.org, 2019). Hayvan hakları hareketi 31 Mart 2019'da yapılacak Mahallî İdareler Genel Seçimleri'nde İBB adaylarının seçim vaatlerinin güçlü aktörlerinden biri haline geldiğini, seçim süreci boyunca kamuoyu gücünü siyasi partilerin faytonlarla ilgili nasıl tutum alacaklarına dair açıklamalarına yansıtarak göstermeyi başarır. Hareket, belediye başkanı adaylarına fayton atlarının da içinde bulunduğu hayvan hakları konusunda duyarlı davranacaklarını imza altına aldıkları taahhütname ve protokoller hazırlayarak (Haytap.org, 2019a; Kalkandelen, 2021: 215-217), tam sayfa gazete ilanları yayınlayarak gücünü göstermeye devam eder (Haytap.org, 2019b; Haytap.org, 2019c).

"Ekrem İmamoğlu'na (İBB CHP adayı) bu sözleşmeyi imzalatarak hareket büyük bir ivme kazanmıştı" (A9).

2019 yılı boyunca seçim öncesi ve sonrası kampanya ve eylemlerine devam eden hareket 16 Haziran'da BHHT, Hayvan Özgürlüğü İnsiyatifi, İstanbul Vegan İnsiyatifi ve HAYDİ'den oluşan Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri öncülüğünde Kadıköy'de gerçeklik küpü eylemi için (Kalkandelen, 2021: 223; Kuzeyormanlari.org, 2019), 12 Temmuz'da İBB önünde basın açıklaması için bir araya gelmiştir (Facebook.com/BHHT, 2019). 27 Temmuz'da Don Kışot Bisiklet Kolektifi'nin çağrısıyla bir araya gelen aktivistler Kadıköy Adalar İskelesi'nden Bostancı Adalar İskelesi önüne kadar dövizler, sloganlar eşliğinde bisiklet sürerek protesto eylemi düzenlemiştir (Bianet.org, 2019a).

18 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın atları faytonların boyunduruğundan kurtaracağına, İBB Başkanı'nın seçim öncesi faytonları kaldırılacağına ilişkin sözü olduğunu hatırlatan hayvan hakları savunucuları (Sozcu.com.tr, 2019a), 30 Ağustos'ta Yeşil Öfke Ekoloji Kolektifi, Adalar Savunması, HAD, Hayvan Hakları ve Etiği Derneği, BHHT, Hayvan Özgürlüğü İnsiyatifi, Bağımsız Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri, Bursa Vegan İnsiyatifi, Dayanışma Hayvan Hakları Federasyonu, Eskişehir Vegan İnsiyatifi, Yeşil Direniş, Patili Canlar Derneği, İzmir Vegan İnsiyatifi, Dört Ayaklı Şehir, İstanbul Vegan İnsiyatifi, Ekoloji Topluluğu, Empati Derneği, Empati Hayvan Hakları Eğitimi ve Şiddetsizlik Platformu, HAKİM, Hayvanlara Özgürlük Cephesi, HAYDİ, İstanbul Barosu Hayvan Hakları Merkezi, Veganizm Özgürlüktür, Yaşam ve Dayanışma Yolcuları, WARF'ın içinde yer aldığı ortak bildiriyle İBB Başkanı'ndan verdiği sözü tutarak atlı faytonları tamamen kaldırmasını istemiştir (Sozcu.com.tr, 2019b). 2019 yılının neredeyse tamamında bir araya gelerek eylem yapan hayvan hakları hareketi eylemlerini bitirmemiş, 01 Kasım'da Yunuslara

Özgürlük Platformu, HAKİM, Hayvan Hakları ve Etiği Derneği'yle birlikte basın toplantısı düzenleyen FBAÖP, İBB Başkanı'na sözü olduğunu hatırlatmaya devam etmiştir (Bianet.org, 2019b).

Yapılan görüşmelerde hareketin verdiği mücadeleyi değerlendiren aktörler, baskı gücünü arttırmasında mücadele boyunca istikrarla, duraksamadan, konuyu hep gündemde tutma çabalarının etkili olduğu ifade edilmiştir. Görüşmeciler, yılmadan sürdürülen mücadelede sokak eylemleri, gösteriler, duvar yazıları, maske, afiş, pankart, broşür, bildiri, Trend Topic-TT çalışmaları gibi sosyal medya eylemleri, basın bültenleri, basın açıklamaları, imza kampanyaları düzenlendiğini anlatmıştır. Görüşülen aktörler, hareketin mücadelede televizyon, gazete, radyo gibi medya araçları, fayton atlarının durumunu gösteren fotoğraf, belgesel, video gibi görsellerin paylaşılması, sticker basımı, gerçeklik küpü gibi eylem araçları kullanarak medyanın desteğini sağlamaya yönelik özel çabanın yanı sıra hukuksal araçlarla da sürecin takipçisi olmaya çabaladığını belirtmiştir. Görüşmelerde hareketin Meclise gidip Milletvekilleriyle defalarca görüşerek atlar için lobi faaliyetleri sürdürdüğü, özellikle sosyal medya araçlarıyla internet üzerinden ve insanlarla bire bir ilişki kurularak atların maruz kaldığı zulme dair farkındalık oluşturacak çeşitli eylem araçları kullandığından söz edilmiştir.

Mülakat yapılan aktörler, hayvan hakları hareketinin denenebilecek her yolu deneyerek farklı STK, platform ya da topluluğun öncülüğünde sosyal medya üzerinden mobilizasyonu sağlanan çok sayıda eylemde yan yana geldiğinden, fayton protestolarının hayvan hakları hareketinin tüm bileşenlerince desteklenerek soluksuz devam ettiğinden bahsetmiştir.

"Nerede mikrofon bulabiliyorsak televizyonda, radyoda ya da işte yazı gücümüz varsa yazarak, çizerek." (A9)

"...benim ve derneğin organizasyonlardaki rolü hukuksal süreçlerin takibi noktasıydı."(A5)

"...Meclise gidilip Milletvekilleriyle defalarca görüşüldü" (A16)

"...her eylem önemliydi, hepsi birbirine eklendi" (A6).

3.4. Bir Dönüm Noktası Olarak "Yaşam Nöbeti" Eylemi

2019 yılı boyunca mücadeleye devam eden hayvan hakları savunucuları kazılma nedeniyle ilgili resmî açıklama yapılmayan Büyükkada'nın ormanlık alanındaki dev çukur görüntüleri haberleriyle 2019'un son günlerini de hareketli geçirir (DHA.com.tr, 2019). 18 Aralık'ta Büyükkada'da kazılan dev çukurlara Ruam hastalığı olduğu tespit edilen 80 atın öldürülerek gömüleceği iddia edilir (Twitter.com/info_warf, 2019). 19 Aralık'ta Adalar Kaymakamlığı tarafından Büyükkada'da Ruamlı olduğu tespit edilen 81 atın itlaf edildiği açıklanır (T.C. Adalar Kaymakamlığı, 2019). Sözü edilen gelişmeler ekseninde katledilen atlar için çadır eylemine başladıklarını ilan eden aktivistler hareketin tüm bileşenlerini İBB binası önünde "Yaşam Nöbeti" adı verilen eyleme katılmaya davet etmiştir.

Görüşmelerde süreçle ilgili bilgi veren aktörler, hareketin İstanbul Vegan İnisyatifi'nin aldığı karar ve öncülüğünde sosyal medyada örgütlenerek 19 Aralık'ta İBB önünde eylem yapma kararı aldığını ifade etmiştir. Görüşmeciler, tamamen veganlar tarafından başlatılan Yaşam Nöbeti eylemini Adalar Kaymakamlığı tarafından yapılan resmî açıklamanın alevlendirip tetiklediğini, faytonlar kaldırılana kadar kararlılıkla sürdürme konusunda çok güçlü motivasyona sahip aktivist grupların alanı sahiplenerek, eyleme vegan olmayanların dahil edilmemesi kararı aldığını belirtmiştir.

"İstanbul Vegan İnsiyatifi'nin çağrısıyla ilk gününden itibaren eyleme katıldım" (A14).

"...bir fikir ateşleniyor ya öyle oldu ateşlendi ve hep beraber tepki vermeye başladık tweetler, hashtaglerle beraber ben de harekete geçtim" (A17).

"...sonra oraya gittiğimizde atların öldürüldüğünü öğrendiğimiz için...biz de atlar özgür oluncaya kadar burada eylem yapıyoruz dedik" (A18).

"Yıllardır mücadele veriliyor ne fayton bitti ne atlara eziyet bitti dedik, çok kararlıydık" (A15).

Görüşmelerde yıllardır ortak mücadele sürdüren hayvan hakları hareketinin ilk defa Yaşam Nöbeti eyleminin oluşumu sırasında fikir ayrılığı yaşadığı, İstanbul Vegan İnsiyatifi'nin aldığı kararın, eylem şeklinin, çadırların kurulacağı alanın tartışma yarattığı ifade edilmiştir.

"Buraya (Büyükada) gelin dedim...ikna edemedim" (A9).

"Eylemi duyurmamalarını istedim...onlar eylemi duyurunca" (A6).

"Daha en başından belli sorunlarla başladı...yapılan görüşmelerde temsil krizi yaşandı" (A10).

Adalar'da mevcut 1800 at için yönetimin hiçbir şey yapmadığı, seçim öncesi verilen sözlerin yerine getirilmediği, faytonların derhal kaldırılması ve atların ömürlerinin sonuna kadar yaşamsal ihtiyaçlarının giderileceği, özgürce yaşayacakları bir tesisin yapılması taleplerinin sıralandığı basın açıklamasına ortak imza veren 347 hayvan hakları dernek ve topluluğu Yaşam Nöbetine destek vermiştir (Bianet.org, 2019c).

Görüşmeciler, anlatımlarıyla yukarıdaki bilgiyi desteklemiştir. Aktörler, yeri, zamanı, biçimi vb. konularda farklı düşünen gruplar arasında çıkan fikir ayrılıklarının gölgesinde oluşmuş olsa da fayton protestolarına yan yana katılan ve birbirini tanıyan gruplar tarafından eylemin alana çağrı yapma, alandaki aktivistlerle basın açıklamaları için bilgi paylaşma, alanın ısıtıcı, yiyecek, içecek, çadır gibi temel fiziksel ihtiyaçlarını giderecek lojistik katkı sunma, faytonlar konusunda İstanbul Valiliği, Adalar Kaymakamlığı, İBB gibi otoritelerle yapılan görüşmelere katılma gibi psikolojik ve fiziksel katkı sağlanarak desteklendiğini belirtmiştir.

"Eylemi duyduğumuz gibi...pankartlarımızla, dövizlerimizle orada olduk" (A13).

Yaşam Nöbeti eylemiyle ilgili değerlendirmelerinde aktörler, eylemin daha önce birlikte hiç mücadele etmemiş, faytona karşı yapılan hiçbir protesto eylemine katılmamış dolayısıyla da birbirini hiç tanımayan, fayton atlarının durumu ya da Ada faytonları konusunda da yeterli bilgiye sahip olmayan farklı bir sürü kişi ya da grubun bir anda sosyal medya üzerinden örgütlenerek katılımıyla oluşup geliştiğine dikkat çekmiştir. Görüşmeciler, çadırda kalan ve eylemin sürdürücüsü olan veganlar, eylemi desteklemek için gündüz aktivizme katılanlar ve eylem süreci boyunca çeşitli zamanlarda gece ya da gündüz eyleme destek vermek için alana gelip gidenler ayrıca eylemin devamlılığını, dikkat çekmesini sağlamak ve alanın sesini duyurup büyütme için sosyal medyada ve tüm medya araçlarında açıklamalar yaparak çaba harcayanlar tarafından eylemin sürdürüldüğünden söz etmiştir.

"Eyleme dahil olanların oranı tahmini faraziye söylüyorum size %50'si o eylemle fark etti sömürünün boyutunu" (A12).

Yaşam Nöbeti eylemi 20 Aralık'ta İstanbul Valiliği'nin Adalar'daki tüm atların faytona koşulmasının 3 ay süreyle durdurulduğu (T.C. İstanbul Valiliği, 2019), 23 Aralık'ta İBB Başkanı'nın sembolik, turizm amaçlı 35 fayton kalsın önerilerinin de masada olduğu sürecin tüm taraflarıyla yapılan görüşmelerle sürdüğü (Twitter.com/ibbtvcanlı, 2019), 24 Aralık'ta protestocuların atlı faytonların tümüyle yasaklanması açıklamaları arasında tüm hızıyla devam etmiştir (Bianet.org, 2019d).

Görüşmelerde eylem başlarken oluşan fikir ayrılıklarının sadece hayvan hakları hareketi bileşenleri arasında değil, eylem alanındaki aktivistler arasında da devam ettiği belirtilmiştir. Aktörler eylemin devamı, eylemin biçimi, medyayla, otoritelerle ilişki konusunda sürekli fikir ayrılıkları yaşanması yanında hareketin medya ve otoritelerin sıra dışı pratikleriyle de karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir.

“Bazı arkadaşlarımız diyordu ki orada, İBB kapısını kilitleyelim...camlarına kırmızı boyalar dökelim... Bazı arkadaşlarımız da diyordu ki...pasif direniş yapalım biri şöyle biri böyle yapalım” (A15).

“...bir ara eylem durdurulsun başka şekilde yürütülsün diyen hayvan hakları aktivistleri oldu” (A10).

“Adalar Kaymakamlığı, İstanbul Valiliği eylem sürecinde hep yanımızda yer aldılar, bir ihtiyacımızın olup olmadığıyla yakından ilgilendiler” (A5).

“İBB sıcak çay, sıcak kahve, battaniye bile yolladı bize” (A14).

“Alana yandaş medya diye niteleyebilirim medya akın etmişti” (A6).

“Bunlar normalde başımıza gelen şeyler değildi...medyada yer bulabildik, yani aslında biz yıllardır sesimizi duyurmaya çabalıyorduk ve artık sesimiz duyuluyordu” (A16).

Açıklamalar, görüşmeler, İBB’yi yıllardır elinde tutan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) merkezi yönetiminin ve İBB’yi yapılan son seçimde kazanan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) İBB yönetiminin sıra dışı pratikleri, daha önceki eylemlere kayıtsız basının olağanüstü ilgisi, protestocular arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları, çatışmalar arasında yol alan Yaşam Nöbeti eylemi 16 Ocak 2020’de İBB Meclisi’nin Adalar İlçesi’nde fayton plakaları ve atların satın alınması ve ulaşım hizmetinin elektrikli araçla yapılması için alınan kararı kabul etmesi (İBB, 2020), İBB’nin satın alınan atların Tarım ve Orman Bakanlığı’nın doğal yaşam alanlarına bırakılacağını bildirmesi (Twitter.com/Mrt_Ongun, 2020), 28 Ocak’ta aktivistlerin Adalar’da bulunan atların satın alınarak rehabilitasyon merkezlerinde hayatlarını özgürce sürdürmeleri için uygun koşulların oluşturulması konusuna odaklı taleplerin takip edileceği açıklamasıyla 41.gününde sona ermiştir (Bianet.org, 2020).

Aktörler eylem sürecinde yaşanan olumsuzluklar yanında siyasi rekabetin hareketin elini güçlendirerek baskı gücünü arttırdığına dikkat çekmiştir.

“...siyasi kapışma elimizi güçlendirmiş oldu” (A16).

“...karşı tarafın bunu siyasi olarak kullanması falan tam bir baskı oluşturdu İBB üzerinde, karşı taraf derken AKP’yi kastediyorum. AKP’li İBB olsaydı öyle eylem olmazdı. Çevik kuvvet anında gelirdi, o çadırları açamazdık... Baskı yapmasaydık İmamoğlu (CHP’li İBB) da hallederiz falan deyip geçecekti faytonlar da kalacaktı yani” (A18).

Görüşmeciler Yaşam Nöbeti eyleminin faytonların kaldırılması kararının oluşturduğu zafer, gurur, mutluluk hissiyle sona erse de eylemin bitirilmesine yol açan kar, yağmur, soğuk gibi kötü hava koşullarından, aktivistlerin kendi sağlıklarıyla ilgili yaşadıkları sıkıntılardan, büyük kararlılıkla sürdürülmesiyle birlikte her eylem gibi eninde sonunda bitecek olan bu eylemin daha ne kadar uzayabileceğine ilişkin belirsizliğin oluşturduğu yorgunluktan söz etmiştir. Görüşmelerde eylemin bitirilmesine yol açan en önemli sebebin, eylemin başlarken oluşan fikir ayrılıklarının gölgesini tüm eylem süreci boyunca üzerinde taşıması olduğu belirtilmiş, eylemin başlangıcında ve devamında yaşanan fikir ayrılıkları sebebiyle hayvan hakları savunucularının

merkezi ve yerel otoritelerle olduğu kadar birbirleriyle de mücadele etmelerinin eylemin son bulmasında etkili olduğu ifade edilmiştir.

"...ama biz de bitmiştik, çok hastalandık" (A18).

"...çünkü artık bir arada kalamayacak bir hale gelmiştik...maddi olarak da artık hiçbir şey sürdürülebilir değildi" (A15).

Yapılan görüşmelerde Yaşam Nöbeti eylemi sona erdirilirken hayvan hakları hareketi bileşenlerinin fayton atlarıyla ilgili talepleri vurgulama, atlar özgürlüğüne kavuşana kadar taleplerin takibi konusunda İBB, Kaymakamlık, Valilik gibi otoriteleri baskı altında tutma kararı aldığı vurgulanmıştır. Aktörler, Yaşam Nöbeti eylemi sonrasında alınan karar doğrultusunda hareketin yetkili kurumlarla görüşmeler yaparak mücadeleye devam ettiğini belirtmiştir. Görüşmeciler, atlar için ahırlara giderek durum ve koşullarına ilişkin raporlar hazırlamaya, atlar için öneriler geliştirmeye çabalamış olsa da hayvan hakları hareketi açısından yıllardır çok zorlu geçen mücadelenin faytonlar kalktıktan sonra daha da zorlu, karmaşık bir mücadeleye dönüştüğünü ifade etmiştir.

"...burada (Büyükada) ahırlara gidildi, atların koşulları yazıldı, raporlar sunuldu belediyeye, uğraşıldı duruldu" (A9).

"Öneriler havada uçtu...kangren haline gelmiş meselenin her aşaması çok kaotik ve zorluydu" (A3).

Hayvan hakları hareketi aktörleri, hareketin Yaşam Nöbeti eylemi başlarken, devam ederken ve sonlanırken oluşan fikir ayrılıklarının gölgesinden kurtulamadığını, otoritelere baskı gücünü sürdüremediğini vurgulamıştır. Görüşmeciler maddi yetersizlikler nedeniyle alternatif geliştiremediği gibi sürecin sonunda yıllardır fayton atlarını özgürlüğüne kavuşturma amacıyla oluşturduğu birlikte hareket etme kabiliyetini de tamamen kaybeden hareketin, dağıldığını, fayton atlarını özgürlüğüne kavuşturmayı da atları takip etmeyi de başaramadığını belirtmiştir.

"Daha kuvvetli şekilde atlar takip edilmeliydi" (A17).

"Ama devamı gelmedi... Bu konuda bizim de dernek olarak da şahıs olarak da eksikliğimiz çok olmuştur" (A11).

"Örgütsüzlüğün sonucudur bu...maddi olarak bir gücümüz de olmayınca hiçbir alternatif geliştiremedik" (A6).

Görüşmelerde aktörler hareketin başarısızlığına yol açanın insanların hayvanlara yaklaşımına hâkim hayvanı mülk, mal olarak görmeye yol açan kültürel kodlar kadar harekete de hakim rekabet, çıkar, çatışma, bir işe başlayıp yarım bırakma gibi kültürel kodlar olduğunu ifade etmiştir.

"İnsanların hayvanlara mülk olarak, mal olarak bakma fikri değişmedikçe hayvan hakları hareketinde başarı sağlamak çok zor" (A15).

"...yarım iş yapma özelliklerimiz var. Bir işe başlayıp sonunu getirememiz özelliklerimiz var. Bizim bir yiğın böyle kültürel kodlarımız var" (A2).

Faytonların kaldırılmasını başarı ve faytonların kaldırılması ardından atların takibi sürecinde yaşanan süreci başarısızlık olarak değerlendirdikleri görülen aktörler, faytonların kaldırılmasıyla yakalan başarıya odaklanarak hayvan hakları hareketi açısından ortak bir yaklaşımla yıllardır sergilenen ortak mücadeleyi özel bir örnek, verilen ortak mücadelenin

faytonların kaldırılması kararına etkisi, Adalarda faytondan kaynaklı at sömürüsünün faytonların kaldırılması kararıyla tamamen sona ermesi, faytonun devam etmesi halinde sömürülmeye ve ölmeye devam edecek atlar açısından kararın önemi ve faytonların kaldırılmasıyla sömürüden de ölümden de kurtarılan atlara vurguyla her şeye rağmen sonucu başarı olarak değerlendirmiştir.

“Türkiye’de hayvan hakları hareketi grupları açısından ilk ve en önemli direniş eylemiydi...ülke çapında hayvan hakları grupları bu meselede yan yana geldi ve ortak bir yaklaşım geliştirdi...özel örnekti” (A3).

“Bu %100 bir kazanım mı, belki olamadı ama %80 bir kazanımdır ve çok başarılıdır” (A12).

“...bu mücadele verilmeseydi, o farkındalık oluşturulmasaydı faytonlar kaldırılamazdı bu açıdan bakınca da sonucu hayvan hakları hareketi açısından her şeye rağmen büyük bir başarı olarak değerlendiriyorum” (A16).

Fayton sektörünün zulmünden atların kurtarılması gerektiği konusu 2000’lerden itibaren hayvan hakları hareketi içinde gündemin birinci sırasında olsa da 2010’dan itibaren konu fayton sayısının azaltılması, atların bakım koşullarının düzeltilmesi talepleriyle kamuoyuna taşınmış, hareket faytonların tamamen kaldırılması talebi, “Faytona Binme Atlar Ölüyor” sloganı ve fayton protestolarıyla 2014 yılında Büyükaada’yı tanıştırmıştır. Fayton protestosu, hayvan hakları hareketinin farklı yaklaşımlara sahip tüm bileşenlerinin desteğiyle gelişmiş, çok sayıda eylem aracı kullanılarak sürmüş, büyüyen kamuoyu gücüyle siyasi aktörler üzerinde baskı oluşturabilecek güce ulaşmıştır. Adalarda faytonların kaldırılması için yetkiye sahip ya da yetki kullanabilecek devletin ilgili kurumlarına, siyasi partilere aynı zamanda baskı gücüne destek verecek geleneksel ya da sosyal medya araçlarına konuyu taşımayı, talepleri doğrultusunda vaat, söz almayı başarmış olsa da hayvan hakları hareketi amacına “Yaşam Nöbeti” eylem sürecine kadar ulaşmayı başaramamıştır.

4. SONUÇ

Edwin Amenta ve Drew Halfmann (2012) siyasi fırsat terimi ve onun açıklamaya çalıştığı bağlam yerine devletler, bürokrasiler, seçim sistemleri, politikalar, siyasi partiler ve çıkar grupları gibi daha spesifik, daha az muğlaklık içeren ve daha iyi tanımlanmış terimleri tercih ettiklerini belirtir. Hem terimin hem de işaret ettiği bağlamın netleştirilmediği ve yeterince açıklanmadığı takdirde analitik sorunları olduğunu söyleyen yazarlar siyasi fırsat kavramının muğlaklıkları konusunda dikkatli davranılması gerektiğini ifade eder. Amenta ve Halfmann’a göre siyasi fırsat terimi sorunlu olsa da (bu terim yerine “siyasi bağlam” kavramının kullanımını önerirler) içerdiği analitik bakış açısı değerlidir.

Siyasi fırsat yaklaşımı özellikle mikro-toplumsal ve kültürel kuramları benimseyenler tarafından eleştiriye uğrayan bir kuram olsa da bu makaleye kaynaklık eden araştırma verileri fayton protestosunun başarıya ulaşma sürecinin bu yaklaşımın ortaya koyduğu açıklayıcı çerçeveye çok iyi oturduğunu göstermektedir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki bu kuram çalışmada yapısalcı ve determinist bir perspektiften değil süreçsel, yorumlayıcı biçimde kullanılmış, protesto hareketi ve onun asli unsurları olan hayvan hakları hareketi aktörlerinin etkileşimleri, hareketin dinamikleri ve sürece etkisi göz ardı edilmemiştir. Bu yaklaşımın önde gelen kuramcıları olan McAdam ve Tarrow (2018)’un toplumsal hareket incelemelerinde dikkat edilmesi gereken “iç” ve “dış” odaklar arasındaki denge korunmaya çalışılmıştır. McAdam ve Tarrow’un belirttiği üzere siyasi fırsatlar hareketin ortaya çıkmasına ya da başarısına otomatik olarak neden olmazlar. McAdam, hareketlerin gelişiminde ve yaratacakları etkide fırsatların üç temel

faktörden yalnızca biri olduğunu, hareketlerin kendine ait bir organizasyon kapasitesi geliştirmesinin ve muhalif bir bilincin ortaya çıkmasının diğer faktörler olduğunu savunur. Fayton protestosu bu açıdan belirli bir düzeye ulaşmayı başarmış gerek örgütlenme gerekse bilinç açısından hareketi siyasi fırsat penceresinin açılmasını bekler bir duruma ulaştırmayı başarmıştır. McAdam ve Tarrow'a göre siyasi fırsat pencerelerinin açılmasına yol açabilecek olan bağımsız güç merkezlerinin çokluğu (İBB, devlet kurumları ve rakip siyasi partiler), güç merkezinin toplumsal hareketlere açık olması (İBB) ve siyasi kararsızlık gibi faktörler hareketin başarı elde etmesini sağlamış görünmektedir. Fayton protestosu hareketi başarısında esas karar verici konumda olan İBB'nin diğer siyasi aktörler, kamu otoriteleriyle rekabeti ve artan kamuoyu baskısına daha kırılğan hale gelmesi çok etkilidir. Siyasi fırsat yaklaşımının öngördüğü gibi seçkinler arasındaki farklılıklar kadar, kadar seçkin gruplar içinde dışarıdan gelecek baskıya karşı daha kırılğan durumda bulunan unsurlar bulunması hareketin başarı şansını artırır. Hayvan hakları ittifakı da açıldığını fark ettiği fırsat penceresini "Yaşam Nöbeti" eylemiyle tam zamanında değerlendirmiştir. Bu noktada İBB'nin de harekete yönelik potansiyel desteğinin görülmüş olması önemlidir. Hareketler seçkinler arasındaki bölünmelerden, siyasi yaklaşım farklarından yararlanarak başarı şanslarını artırabilirler (Bloom, 2014). Fayton protestosu hareketinin farklılıklar kadar rekabetten yararlandığı ve dış baskıya karşı daha kırılğan durumda bulunan İBB'yi zorlayarak siyasi fırsat ortamından yararlandığı görülmektedir. Fayton protestosu hareketinin önünü ilgili dönemde siyasi bağlamda gerçekleşen değişimler açmıştır.

Jasper (2012)'a göre bir zaman dilimi için geçerli olan ve bir amaç için avantaj sağlayacak fırsat pencereleri bir anda ve beklenmedik şekilde açılır. Fırsat pencereleri özeldir çünkü geçicidir. Kapanan fırsat pencereleri ise hareketin seferberliğini caydırmak yerine teşvik eder. Fayton protestosu açıldığını fark ettiği fırsat penceresini kapanıyor olması ihtimalini de düşünerek İstanbul Vegan İnisiyatifi öncülüğünde stratejik bir tercih yaparak "Yaşam Nöbeti" eylemiyle çok iyi değerlendirmiştir. Yaşam Nöbeti eylemi yıllarca tüm bileşenlerini aynı hedefle bir arada tutan hareketin baskı gücünü oluşturan siyasi bağlamdan yararlanıp kullanmış, hareketi odak noktası haline getirmeyi de faytonların tamamen kaldırılması hedefine hareketi ulaştırabilmeyi de eylem sürecinde ortaya çıkan hizipleşmelere, çatışmalara, fikir ayrılıklarına rağmen başarmıştır. Fayton protestosu hareketi, fayton atlarını özgürlüklerine kavuşturana kadar takip etme, İBB, Kaymakamlık, Valilik gibi yetkili kurumları baskı altında tutma kararıyla sonlandırdığı Yaşam Nöbeti ardından her ne kadar yetkili kurumlarla görüşmeler yapmaya, atların durum ve koşullarına ilişkin raporlar hazırlamaya, atlar için öneriler geliştirilmeye çabalasa da birlikte hareket etme kabiliyetini tamamen kaybederek baskı gücünü yitirmiştir. Hayvan hakları hareketi maddi yetersizlikler, hayvanı araçsallaştırmayı ya da bir işe başlayıp sonunu getirememeyi sıradanlaştıran kültürel kodların yanı sıra kendi içindeki rekabeti, çatışmayı, hizipleşmeyi aşamayı atlar için öneri geliştirememiş, fayton atlarını özgürlüğüne kavuşturamamış, onları takip etmeyi de başaramamıştır. Hayvan hakları hareketini karmaşık bir dizi duyguya, düşünceye iten sürecin başarı mı başarısızlık mı olduğu ise faytonların kaldırılmış olmasına, sömürü ve ölüm döngüsünün tamamen son bulmasıyla bu döngüden kurtarılan atlara vurguyla aşılmıştır.

Fayton protestosu hareketi toplumsal hareketlerde hem siyasal olanakların, bağlamın önemini hem de hareketlerin kendi niteliklerinin, içsel dinamiklerinin önemini açıkça ortaya koyan örnek bir vaka olarak bu alandaki araştırmalar için çok yararlı bir çerçeve ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Adagazetesi.com.tr. (2018, Eylül 16). Büyükada'da at eylemi. Erişim adresi <https://www.adagazetesi.com.tr/buyukadada-at-eylemi.html> (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararı. (2018, Şubat 13). Erişim adresi https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/065/original/Hayvan_saglik_Zabitası_Komisyon_kararı.pdf?1519582444 (Erişim tarihi: 05.06.2023)
- Adalar Turizm Raporu. (2020, Ocak). Erişim adresi <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/07/adalar-turizm-raporu-IBB-icin.pdf> (Erişim tarihi: 11.06.2023)
- Akpınar, S. (2014). *Büyükada bir Ada öyküsü*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Albukrek, V. (2021). *Bir zamanlar Büyükada 1931-1961 anıları*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Amenta, E. & Halfmann, D. (2012). Opportunity knocks the trouble with political opportunity and what you can do about it. *Contention in Context: Political Opportunities and the Emergence of Protest* (pp. 1-34). Redwood City: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804778930-003>
- Animal Welfare Institute. (n.d.) Horse-Drawn Carriages. *Animal Welfare Institute*. Erişim adresi <https://awionline.org/content/urban-carriage-horses-out-step-responsible-horse-welfare> (Erişim tarihi: 16.06.2023)
- Arıkan, E. (2014). *Hayvan refahı, hayvan hakları, hayvan hukuku*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Arklan, Ü. & Kocaömer, N. (2022). Dijital aktivizm olgusuna hayvan hakları bağlamında bir bakış: HAYTAP örneğinde bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (37), 31-54. DOI: 10.31123/akil.1077939.
- Arslan, M. & İlgili, Ö. (2022). Türkiye'de hayvan hakları ve refahı kavramlarının biyoetik yönüne değinen lisansüstü tezler: Nitel araştırma. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 93(2), 133-150. DOI: 10.33188/vetheder.1018692.
- Aşar, H. (2018). Hayvan haklarına yönelik temel görüşler ve yanlışları. *Kaygı*, 30, 239-251. DOI: 10.20981/kaygi.411236.
- Atar, F. (2023). *İnsan hakları perspektifinden hayvan hakları sorunu ve ekonomik engeller*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Atay, K. (2011). *Adalar'da iz bırakanlar*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- ATGM. (2012). Adalar Turizm Geliştirme Merkezi. Erişim adresi <https://adalarvakfi.org/tr/projelerimiz/adalar-turizm-gelistirme-merkezi/15-adalar-turizm-gelistirme-merkezi> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Bakalım, T.N. (2022). *Hayvan hakları*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Baysal, D. (2019). *Sivil toplum kuruluşları ve kamu arasındaki bağıntıyı sağlamada halkla ilişkilerin rolü: Hayvan hakları dernekleri üzerine İzmir İli örneğinde bir durum çalışması*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- BBC. (2020, December 3). Rome bans horse-drawn carriages from its streets. *BBC*. Erişim adresi <https://www.bbc.com/news/world-europe-55175734> (Erişim tarihi: 15.07.2023)
- Bianet.org. (2009). Motora mahkum edilen adalılar vapurlarını geri istiyor. Erişim adresi <https://m.bianet.org/bianet/toplum/117838-motora-mahkum-edilen-adalilar-vapurlarini-geri-istiyor> (Erişim tarihi: 11.06.2023)

- Bianet.org. (2014, Ağustos 27). Adalarda elektrikli fayton kullanılsın; atlara özgürlük. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/158128-adalar-da-elektrikli-fayton-kullanilsin-atlara-ozgurluk> (Erişim tarihi: 05.06.2023)
- Bianet.org. (2015, Haziran 1). Faytona Binme Atlar Ölüyor. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/164957-faytona-binme-atlar-oluyor> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Bianet.org. (2017a, Mayıs 9). Atların ömrü 20 yıl, faytonda çalıştırılanların 2 yıl. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/186296-atlarin-omru-20-yil-faytonda-calistirilanlarin-2-yil> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Bianet.org. (2017b, Mayıs 12). Avukatlardan faytonların kaldırılması için BİMER kampanyası. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/186430-avukatlardan-faytonlarin-kaldirilmesi-icin-bimer-kampanyasi> (Erişim tarihi: 05.06.2023)
- Bianet.org. (2018, Haziran 3). Sistematik cinayetlere karşı atlı faytonlar kaldırılınsın. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/197796-sistematik-cinayetlere-karsi-atli-faytonlar-kaldirilsin> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Bianet.org. (2019a, Temmuz 28). Atlı faytonların kaldırılması için bisikletli eylem. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/210958-atli-faytonlarin-kaldirilmesi-icin-bisikletli-eylem> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- Bianet.org. (2019b, Kasım 1). Hayvan hakları savunucuları: Yasal sürecin takipçisiyiz. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/215273-hayvan-haklari-savunuculari-yasa-surecinin-takipcisiyiz> (Erişim Tarihi: 01.06.2023)
- Bianet.org. (2019c, Aralık 19). 347 hak örgütünden adalardaki atlar için çağrı: Halk sağlığı krizine dönüşebilir. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/yasam/217412-347-hak-orgutunden-adalar-daki-atlar-icin-cagri-halk-sagligi-krizine-donusebilir> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- Bianet.org. (2019d, Aralık 24). İBB'deki nöbet devam ediyor: Faytonlar tamamen yasaklanmalı. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/kent/217603-ibb-deki-nobet-devam-ediyor-faytonlar-tamamen-yasaklanmali> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- Bianet.org. (2020, Ocak 28). Hayvanseverler İBB karşısındaki eylemlerine son verdi. Erişim adresi <https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/219280-hayvanseverler-ibb-karsisindaki-eylemlerine-son-verdi> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- Bloom, J. M. (2014). Political opportunity structure, contentious social movements, and state-based organizations: The fight against solidarity inside the Polish United Workers Party. *Social Science History*, 38(3-4), 359–388. <http://doi.org/10.1017/ssh.2015.29>
- Bulutoğlu, H. (2018). Adalar, faytonlar ve atlar. *Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi, Z Dergisi*, (3), 428-435.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004, Temmuz). Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Cansız, D. (2021). II. Meşrutiyet döneminde hayvan hakları (1908-1918). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 187-215. DOI:10.47088/utad.983873.
- Cox, S.S. (2021). *Prens Adaları ve Prinkipo'da Tatlı Yaşam*. (Çev. B. Çokneşeli). İstanbul: Adalı Yayınları.
- Çizmeciyen, L.P. (2016). *Büyükada'da kayıp zamanlar*. İstanbul: Adalar Kültür Derneği Yayınları.
- Degrazia, D. (2006). *Hayvan hakları*. (Çev. H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Demir, A. (2020). *Yetişkinlerde empatiyi yordamada hayvan hakları ile ilgili tutumların incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- DHA.com.tr. (2019, Aralık 18). Büyükada'da gizemli dev çukurlar. Erişim adresi <https://www.dha.com.tr/foto-galeri/buyukadada-gizemli-dev-cukurlar-1743507> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Donaldson, S. & Kymlicka, W. (2016). *Zoopolis*. (Çev. M. Yıldırım). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Duman, I. (2022). Federal Almanya Devletinde genel hukuka uygunluk sebeplerinin hayvan hakları lehine uygulanması beraberinde gelen tartışmalar ve Türk hukukunda hayvanın hukuki konumuna kısa bir bakış. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(2), 661-699. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2654152>
- Erden, Y. (2021). Osmanlı Dönemi hayvan hakları ve refahı bağlamında bir bibliyografya denemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (47), 22-33. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1872886>
- Erden, Y. (2022). *Osmanlı'da hayvan hakları*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Erdenen, O. (2014). *İstanbul Adaları*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Erkmen, A. & Ergut, E.A. (2021). *Adalar'da mimarlık*. İçinde H. Kuruyazıcı (Der.) Adalar binalar mimarlar, ss.14-29, İstanbul: Adalı Yayınları.
- Facebook.com/BHHT. (2019 Temmuz 12). Erişim adresi <https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid02T7HtPhEw8A8ouC2tJcAE2QUMNoReVCJAFz6tganhYg3T1sobLvMHRqyQ2hhriJeUl> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Facebook.com/Faytona Binme Atlar Ölüyor. (2014). Erişim adresi <https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Facebook.com/Faytona Binme Atlar Ölüyor. (2016, Eylül 4). Erişim adresi <https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/photos/a.1564483870446748/1883598181868647/> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Facebook.com/HAYTAP. (2014). Erişim adresi <https://www.facebook.com/HAYTAP/photos/a.235493106476633/969526353073301/> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Facebook.com/Vegan Aksiyon. (2016, Ekim 3). Erişim adresi <https://www.facebook.com/veganaksiyonhareketi/photos/a.1521504324818782/1596443873991493> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Francione, G.L. (2008). *Hayvan haklarına giriş*. (Çev. R. Akman & E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güler, O. & Çağlayan, G. D. (2021). Nasıl vegan oldum? Fenomenolojik nitel bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 287-304. DOI: 10.32572/guntad.915262.
- Gülersoy, Ç. (1981). *Eski İstanbul arabaları*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.
- Gürsoy, İ. T. (2020). Horse-drawn carriages: sustainability at the nexus of human-animal interaction, *Journal of Sustainable Tourism*, 28(2), 204-221. DOI:10.1080/09669582.2019.1671852.
- Haberturk.tv.com. (2018, Haziran 17). Erdoğan, İstanbul'da açıkladı: Atları faytonların boyunduruğundan kurtaracağız. Erişim adresi <https://tv.haberturk.com/tv/gundem/video/erdogan-istanbulda-acikladi-atlari-faytonlarin-boyundurugundan-kurtaracagiz/500296> (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Haytap.org. (2012 Şubat 10). Adalardaki faytonlar kademeli olarak kalkmalı. Erişim adresi <https://www.haytap.org/tr/adalardaki-faytonlar-kalkacak-> (Erişim tarihi: 25.05.2023)

- Haytap.org. (2018 Haziran 2). Haytap fayton atlarının yanında eylemi. Erişim adresi <https://www.haytap.org/tr/qhaytap-fayton-atlarnn-yanndaq-eylemi-bueyuekada> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- Haytap.org. (2019a, Mart 28). İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Ekrem İmamoğlu Haytap'ın "Söz Veriyorum!" protokolünü imzaladı-2019. Erişim adresi <https://www.haytap.org/tr/istanbul-buyuksehir-belediye-baskan-adayi-ekrem-imamoglu-haytapin-soz-veriyorum-protokolunu-imzaladi-kopya> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Haytap.org. (2019b, Nisan 21). Cumhuriyet gazetesi tam sayfa ilanımız. Erişim adresi <https://www.haytap.org/tr/21-nisan-2019-cumhuriyet-gazetesi-tam-sayfa-ilanimiz> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Haytap.org. (2019c, Temmuz 9). Sözcü gazetesi tam sayfa ilanımız. Erişim adresi <https://www.haytap.org/tr/09-temmuz-2019-sozcu-gazetesi-tam-sayfa-ilanimiz> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Haytap.org. (2020). 15 soruda atlı faytonlar Adalar ve Abant Gölü. Erişim adresi <https://www.haytap.org/tr/15-soruda-atli-faytonlar-adalar-ve-abant-golu> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Haytap.tv. (2017). Erişim adresi https://www.haytap.tv/elektrikli-fayton-kampanyasi-cnn-turk-yayini_1a399297b.html?vid=1a399297b (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- İBB. (2020, Ocak 16). Erişim adresi <https://www.ibb.istanbul/Council/DecisionDetail/53596> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- İDO Adalar İskelesi. (1996). Erişim adresi <https://www.ido.com.tr/adalar-iskeleleri> (Erişim tarihi: 11.06.2023)
- İlerihaber.org. (2014, Ağustos 29). Atlar ölmesin özgürce dolaşabilsinler. Erişim adresi <https://ilerihaber.org/icerik/baslik-1162.html> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- Jasper, J. (2012). *Introduction. from political opportunity structures to strategic interaction*. In J. Jasper & J. Goodwin (Ed.), *Contention in context: Political opportunities and the emergence of protest* (pp. 494-522). Redwood City: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804778930-003>
- Jasper, J.M. (2002). *Ahlaki protesto sanatı*. (Çev. S. Öner). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jasper, J.M. (2017). *Protesto*. (Çev. A. Önal). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kalkandelen, Z. (2021). *Vegan devrimi ve hayvan özgürlüğü*. İstanbul: Yeniinsan Yayınevi.
- Kulaç, O. (2021). *Hayvan hakları bağlamında Peter Singer'in ve Tom Regan'ın görüşlerinin karşılaştırması*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kuzeyormanlari.org. (2017, Temmuz 31). Bu zulme ortak olma fayton kullanma. Erişim adresi <https://kuzeyormanlari.org/2017/07/31/bu-zulme-ortak-olma-fayton-kullanma/> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- Kuzeyormanlari.org. (2018, Mayıs 14). Don Kışot Bisiklet Kolektifi: Faytondan in bisiklete bin. Erişim adresi <https://kuzeyormanlari.org/2018/05/14/don-kisot-bisiklet-kolektifi-faytondan-in-bisiklete-bin/> (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Kuzeyormanlari.org. (2019, Haziran 16). Hayvan özgürlüğü aktivistleri Kadıköy'de gerçeklik kütüğü eylemi gerçekleştirdi. Erişim adresi <https://kuzeyormanlari.org/2019/06/16/hayvan-ozgurlugu-aktivistleri-kadikoyde-gerceklik-kupu-eylemi-gerceklestirdi/> (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel araştırmalarda analiz*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Mahalli İdareler Genel Seçimi. (1984). Erişim adresi <https://www.yzk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- McAdam, D. & Tarrow, S. (2018). The Political Context of Social Movements. D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi & H.J. McCammon (Der.), *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements* içinde (pp. 19-42). Hoboken NJ: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119168577.ch1>.
- McCammon, H. J., & Moon, M. (2015). Social Movement Coalitions. Donatella della Porta, and Mario Diani (Der.), *The Oxford Handbook of Social Movements* içinde (pp. 326-340). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199678402.001.0001>.
- Millas, A. (2021). *Büyükada Prinkipo, Ada-i Kebir*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Milliyet.com.tr. (2018, Haziran 15). Faytoncular, hayvanseverlere saldırdı. Erişim adresi <https://www.milliyet.com.tr/yemel-haberler/istanbul/faytoncular-hayvanseverlere-saldirildi-12867729> (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Neaves, A. (2022, December 1). City leaders propose ban on horse-drawn carriages, citing animal cruelty. Drivers say they treat the animals like royalty. *KENS5*. Erişim adresi <https://www.kens5.com/article/life/animals/horse-carriages-san-antonio-proposed-ban-city-council-downtown/273-bbe3359f-997c-44d1-b8f1-14eb3b04e76d> (Erişim tarihi: 16.07.2023)
- Neuman, W.L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri-2.Cilt*. (Çev. S. Özge). Ankara: Yayınodası.
- Neuman, W.L. (2016). *Toplumsal araştırma yöntemleri-1.Cilt*. (Çev. S. Özge). Ankara: Yayınodası.
- Nussbaum, M.C. (2018). *Yapabilirlikler yaratmak*. (Çev. S. Somuncuoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Olgun, K. (2019). *Sivil toplum kuruluşlarında gerçekleştirilen kampanyaların halkla ilişkiler bağlamında analizi: HAYTAP Hayvan Hakları Federasyonu örneği*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- PETA. (n.d.). The Cruelty of Horse-Drawn Carriages. *PETA*. Erişim adresi <https://www.peta.org/issues/animals-in-entertainment/horse-drawn-carriages/> (Erişim tarihi: 16.07.2023)
- Picq, P., Digard, J.P., Cyrulnik, B. & Matignon, K.L. (2021). *Hayvanların en güzel tarihi*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Porta, D.D. (2014). *In-depth interviews*. In Donatella Della Porta (Ed.), *Methodological practices in social movement research*, Oxford: Oxford University Press.
- Punch, K.F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş*. (Çev. D. Bayrak, H.B. Arslan & Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Regan, T. (2007). *Kafesler boşalsın*. (Çev. S. Çağlayan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schlumberger, G. (2006). *İstanbul Adaları*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Singer, P. (2018). *Hayvan özgürleşmesi*. (Çev. H. Doğan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sivilsayfalar.org. (2019 Ocak 4). Atlar yanarak öldü; faytonlar yasaklanacak mı?. Erişim adresi <https://www.sivilsayfalar.org/2019/01/04/atlar-yanarak-oldu-faytonlar-yasaklanacak-mi/> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- Snow, D.A. (2022). Case Studies and Social Movements. In *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements* D.A. Snow, D. Porta, B. Klandermans and D. McAdam (Eds.). Wiley Online Library. <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm022.pub2>

- Sozcu.com.tr. (2019a, Ağustos 18). Adalarda atlar hala ölümüne çalıştırılıyor. Erişim adresi <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/adalarda-atlar-hala-olumune-calistiriliyor-5286991/> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- Sozcu.com.tr. (2019b, Ağustos 30). Hayvan hakları savunucuları: Adalar ulaşım çalıştayı hükümsüzdür. Erişim adresi <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/hayvan-haklari-savunuculari-adalar-ulasim-calistayi-hukumsuzdur-5308402/> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Süvari, Ö. (2019a, Aralık 25). Atların küçük gezisi: Yaşam nöbeti, faytonlar ve “sayfiyeden turistikleştirmeye” Adalar. Erişim adresi <https://sendika.org/2019/12/atlarin-kucuk-gezisi-yasam-nobeti-faytonlar-ve-sayfiyeden-turistiklestirmeye-adalar-572819/> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Süvari, Ö. (2019b, Eylül 22). Hayvan hakları: 10 soruda faytonlar, atlar, Adalar. Erişim adresi <https://sendika.org/2019/09/hayvan-haklari-10-soruda-faytonlar-atlar-adalar-562276/> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- T.C. Adalar Kaymakamlığı. (2019, Aralık 19). Basın açıklaması: “İlçemizdeki tek tırnaklılarda görülen Ruam hastalığı hakkında”. Erişim adresi <http://www.adalar.gov.tr/adalar-kaymakamligi-basin-aciklamasi> (Erişim tarihi: 30.05.2023)
- T.C. İstanbul Valiliği. (2019, Aralık 20). İstanbul Valisi Ali Yerlikaya’dan İl Mahalli Çevre Kurulu’nda alınan karar ile ilgili açıklama. Erişim adresi <http://www.istanbul.gov.tr/istanbul-valisi-ali-yerlikayadan-il-mahalli-cevre-kurulunda-alinan-kararlar-ile-ilgili-aciklama> (Erişim tarihi: 30.05.2023)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul Kararı. (2013, Haziran 25). Erişim adresi https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/03/2013_kk.pdf (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Tekten Aksürmeli, Z. S. & Beşirli, H. (2019). Vegan kimliğin oluşumu: Vegan olmak ve vegan kalmak. *Akademik Hassasiyetler*, 6(12), 223-249. <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademik-hassasiyetler/issue/51005/586790>
- Tekvar, S.O. (2017). HAYTAP’ın hayvan hakları mücadelesinde çatışma yönetimi: Hayvan hakları savunucularının kendi aralarında uzlaşması mümkün mü?. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 181-204. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/30659/331262>
- Tilly, C. (2008). *Toplumsal hareketler 1768-2004*. (Çev. O. Düz). İstanbul: Babil Yayınları.
- Tunç, A. (2023). *Vegan identities and the vegan movement in Turkey*. (M.S.-Master of Science), Middle East Technical University, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Sıra Sayısı: 132. (2019, Ekim). Hayvanların haklarının korunması ile hayvanlara eziyet ve kötü muamelelerin önlenmesi için alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyon raporu. Erişim adresi <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss132.pdf> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Twitter.com/ibbtvcanli. (2019, Aralık 23). Erişim adresi <https://twitter.com/ibbtvcanli/status/1209152602237222915> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Twitter.com/info_warf. (2019, Aralık 18). Erişim adresi https://twitter.com/info_warf/status/1207239468211679232?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1207239468211679232%7Ctwgr%5E8363

- [0a96a75bf61a0a1570294cce6b23abd6104f%7Ctwcon%5Es1 &ref_url=https%3A%2F%2Fwww.birgun.net%2Fhaber%2Fbuyukada-da-ruam-hastasi-olan-80-at-oldurulecek-iddiasi-280608](https://www.birgun.net/tr/2Fhaber/2Fbuyukada-da-ruam-hastasi-olan-80-at-oldurulecek-iddiasi-280608) (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Twitter.com/Mrt_Ongun. (2020, Ocak 16). Erişim adresi https://twitter.com/Mrt_Ongun/status/1217855011843190787 (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- Uygun, Ş. (2018). *Kişinin empatik eğilimiyle ahlaki olgunluk düzeyinin hayvan haklarına yönelik bakış açısıyla incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Vennesson, P. (2008). Case studies and process tracing: theories and practices. In D. Della Porta & M. Keating (Eds.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (pp. 223–239). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wrenn, C. L. (2019). *Piecemeal protest: Animal rights in the age of nonprofits.* Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Yesilist.com. (2018, Eylül 5). Büyükada'ya faytonları protesto amacıyla burnundan kan gelen at heykeli kondu. Erişim adresi <https://www.yesilist.com/buyukadaya-faytonlari-protesto-amaciyla-burnundan-kan-gelen-at-heykeli-konu> (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- Zeybek, O., Keser, A. & Yıldırım, Y. (2021). Hayvan hakları ve yaban hayatı geçitleri. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 84-104. <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/60270>

* * * * *

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Çalışma için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Yayın Etiği Kurulu'ndan 01.07.2022 tarih ve 56476958-242 sayılı izin alınmıştır.

Araştırmacı Katkısı: Bu makaleye yazarlar eşit oranda katkıda bulunmuştur.